

SAMLAREN

T I D S K R I F T

F Ö R

S V E N S K L I T T E R A T U R H I S T O R I S K

F O R S K N I N G

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 40

1959

U P P S A L A 1 9 6 0

S V E N S K A L I T T E R A T U R S Ä L L S K A P E T

UPPSALA 1960

ALMQVIST & WIKSELS BOKTRYCKERI AB

60153021

Per Ulrik Kernell och hans Resanteckningar

Av Paul Fröberg

Det är aftonbjudning hos Geijers den 18 mars 1821. Bland gästerna är — nu som ofta annars — överstinnan Malla Silfverstolpe, Uppsala-romantikens madame de Rambouillet. Kvällen har en extra krydda i beredskap åt henne. Ett helt år har hon hört talas om en kusin till fosforisthövdingen Atterbom: »särdeles rolig, lustig och begåfvad med en stor mimisk talang». Hon har gjort sig en »karikatyridé» om honom och har längtat efter att få se och höra honom. Nu skall hennes önskan gå i uppfyllelse. Nyfikna strövar hennes närsynta ögon kring bland herrarna, men hon upptäcker ingen, som liknar den bild hon har skapat sig. Slutligen stannar blicken på en ung man, som hon inte tidigare har råkat i sin umgängeskrets: »med smärt växt men något lutad ställning, ett vackert, regelbundet anlete med nedslagna ögon, ljust lockigt hår och ett uttryck af blygsam själförgätenhet». Hon frågar efter den okändes namn: »Det var Kernell! Så hade hon aldrig kunnat tänka sig den liflige, komiske sångaren.»¹

Sex år före den minnesvärda kväll, då Malla Silfverstolpe lärde känna honom, hade Per Ulrik Kernell — adertonårig — kommit till Uppsala. Han skulle där ta graden och sedan som präst fortsätta i fädernas spår. Framtidsplanerna förverkligades inte. Våren 1822 blev han medveten om en lungsjukdom, och en av de sista dagarna i augusti samma år gav han sig ut på den resa, som skulle föra honom till sydligare länder och — hoppades man — till hälsan. Ett och ett halvt år därefter kom budskapet om hans död i Erlangen i södra Tyskland den 30 mars 1824.

I Uppsala levde minnet kvar. Brev och anteckningar av samtida bevarar namnet Per Ulrik Kernell, omstrålat av romantikens ljusaste glädje och varmaste glans, »nöjets budbärare», förtrollaren med sin »lyriska blomstervår».² För den närmast följande generationen blev han en legendgestalt och en manande förebild. Redan i maj 1824 håller Atterbom, »med af tårar glänsande ögon»³, på Östgöta nation ett minnestal, en beatificering av vännen, vars levnadsbana brutits, »innan ungdomens morgonsol upphört att öfvergjuta den med sitt majskimmer»⁴. Året därpå publicerar svågern Christian Stenhammar de utdrag ur hans brev och dagbok, som under titeln *Per Ulrik Kernells Anteckningar under en Resa i det Sydbliga Europa*⁵ slut-

¹ *Malla Montgomery-Silfverstolpes memoarer*, utg. af Malla Grandinson (i forts. förk. *Mem.*), 3, 1920, s. 32 f.

² Atterbom, *Minnesteckningar och tal*, 2, 1869 (i forts. förk. *Mt*), s. 340, 334.

³ Brev fr. A. F. Lindblad t. Sophia Kernell, cit. efter Santesson, *Atterbomstudier*, 1932, s. 64.

⁴ *Mt*, s. 326.

⁵ I uppsatsen har begagnats 3:e uppl., Link. 1827 (i forts. förk. *Res.*).

giltigt ger honom helgonglorian. Inom tre år går de uti lika många upplagor. Vid högläsningsskvällar i familjekretsar, som står Uppsala-roman-tiken nära, väcker Reseanteckningarnas »herrliga lecture» andaktsfull hänförelse.⁶ För unga poeter som C. W. Böttiger och Ernst Kjellander är bekantskapen med dem en oförlömlig upplevelse.⁷ I deras brev liksom i historikern och romanförfattaren P. O. Bäckströms *Journal* från 1830-talets början⁸ möter nästan verbala reminiscenser därifrån, och genom det »andarnas brödraskap», som samlas omkring Kjellander, sträcker sig deras inspirerande verkan långt in på 1800-talet. En väsentlig del av anteckningarna utgöres av brev till Malla Silfverstolpe. Hennes egna memoarer och brev från 1820-talets förra hälft är fyllda av den passionerade kärleken till honom, som blev hennes livs dyrbaraste gåva.

* * *

Per Ulrik Kernell härstammade från en känd östgötsk prästsläkt. Tio år gammal hade han — 1807 — förlorat sin far, filosofie magistern Per Kernell, då kyrkoherde och prost i Hällestad i norra Östergötland. Som konsistorienotarie i Linköping hade denne på 1790-talet varit skalden Leopolds och upplysningsteologen biskop Lindbloms umgängesvän, men han hade också hört till Thorilds och Per Eneboms beundrare, och som favoritläsning hade han August Lafontaines sentimentala familjeromaner.⁹ Med sitt på en gång känslofulla och sangviniska lynne, sin fina bildning och sitt förbindliga umgängessätt representerade han ännu som församlingsherde på ett moderat sätt de skiftande traditionerna från Gustav III:s tidevarv. »Imaginationens herrliga ingifvelser» stod för honom inte i någon oförsonlig motsats till smaken för »den husliga och medborgeliga sällheten i ett verksamt och för mskor nyttigt lif».¹ Varm hjärtlighet, lugn klarsyn och levnadsvisdom ingår en intim förening i hans brev till systersonen Atterbom under dennes Sturm-und-Drang-år. Han älskade, vittnar Atterbom ett par decennier efteråt, »harmoniska lifsformer, i naturen, i poesien, i musiken» och såg »äfvén religionen och dygden helst under det vackras gestalt».² »Jag vet ej en af dina bekanta som ej älskar Dig», intygar Leopold från den gemensamma Linköpings-tiden³, och för sonen lever han i hågkomsten som »den ädle, den älsklige», som »drog allas hjertan ovillkorligen till sig»⁴. I sina brev klagar Per Ulrik Kernell över att han så tidigt förlorat den, som skulle ha blivit hans ungdoms ledare och gett hans anlag »en bestämdare, ändamålsenligare rigtning».⁵

⁶ Brev fr. Gustava Wrangel t. Malla Silfverstolpe april 1831 (U. U. B.).

⁷ Fröberg, *Skalden Böttiger*, Sthlm 1943, s. 35 ff.

⁸ B. Malmberg, *Lyriskern Edvard Bäckström*, 1955, s. 57.

⁹ O. Holmberg, *Leopold och Reuterholmska tiden*, 1957, s. 98, 298, 304; Leopold, *Saml. skrifter (Sv. Vitterhetssamf. uppl.)*, 2: 2, s. 154, 366, 360 ff.; R. G:son Berg, *Från Atterboms ungdomsår*, i *Samlaren*, 1922, s. 32.

¹ Brev fr. P. Kernell d. y. t. Atterbom (cit. efter Axberger, *Den unge Atterbom*, 1936, s. 21).

² *Mt*, s. 336.

³ Leopold, *a. a.*, s. 361 f.

⁴ *Mem.*, 3, s. 256 (*Res.*, s. 269).

⁵ *Mem.*, 3, s. 256 f. (*Res.*, s. 270).

Bilden av fadern, sådan minnet och familjetraditionen bevarat den, har inte varit utan betydelse för hans utveckling, och fädernearvet är omisskännligt i hans karaktär.

Efter faderns död fick Per Ulrik Kernell tillsammans med modern och två yngre systrar sitt hem på gården Bleckenstad i Åsbo socken, där farfadern, Per Kernell d. ä., var kyrkoherde och kontraktsprost. »Jag har aldrig sett eller känt en människa så öfverjordisk, så helgonlik som min gamle Farfar», skriver sonsonen. »Hela hans lefnad var en oafbruten Gudstjenst.»⁶ Atterbom kallar honom »den trognaste minnesvärd af alla det forntida lutherska presterskapets dygder».⁷ Den kristna fromhet, som omger Per Ulrik Kernells barndomsår, hade också andra nyanser — herrnhutismens och swedenborgianismens. De mötte honom framförallt hos familjen af Ekenstam på egendomen Solla utanför Linköping, där han fick ta del i de något yngre sönernas undervisning med kusinen Atterbom som handledare. Ännu vid slutet av sitt liv bevarar Kernell vännerna på Solla i tacksamt minne. »Dessa menniskor», skriver han 1823 till modern och systrarna, »skulle man vilja lefva och dö med.»

Samvaron med de närmaste anförvanterna på Bleckenstad hade långa avbrott: först informatorsundervisningen i ett främmande hem, sedan gymnasieåren i Linköping. Kernell talar vid ett tillfälle om den splittring, som kom att prägla hans barndomsmiljö: han var »endast hemma som på besök». Men han talar också om »en oafbruten lycka», som följt honom från första barndomen.⁸ Både ur hans egna brev och ur Atterboms meddelanden strömmar varma fläktar från Bleckenstads-hemmets idylliska atmosfär av djup samkänsla, av poesi och musik och av gammalluthersk fromhet med starka pietistiska inslag.⁹ Avigsidan av idyllen var han senare själv medveten om: »Jag har genom lyckans gunst blifvit för mycket vek.»¹

De tidigare Uppsala-åren ägnade Kernell åt mer allmänna humanistiska studier och åt sina musikaliska och litterära intressen. Ett brev från våren 1822 talar om en viss oro inför den stundande examen, »derföre att jag ej förrän nu börjat ställa mina studier derefter».² Sin kärlek till musiken kunde han finna resonans för i nationskretsen: till de intimaste jämnåriga vännerna hörde Carl Sjögren, bland 1820-talets studentsångare känd för sin tonsättning av Tegnér's *Stjernerång*. Om Kernells litterära beläsenhet nämner Atterbom, att han redan som gymnasist »genomspanat den tyska litteraturens malmdigra bergverk».³ Själv ger han mycket sparsamma upplysningar. I sina brev alluderar han mest i förbigående på något litterärt arbete eller någon författare, de flesta tyska. Med den engelska litteraturen är han väl mindre förtrogen, men alldeles främmande är han inte heller för den. Shakespeare blir för honom »den oändlige, den störste, den underbaraste af alla diktande andar», och inför tillfälliga resebekant-

⁶ *Res.*, s. 271.

⁷ *Mt.*, s. 337.

⁸ *Mem.*, 3, s. 226, 51.

⁹ *Mem.*, 3, s. 232 (*Res.*, s. 51 f.); *Mt.*, s. 334. Jfr Axberger, *a. a.*, s. 7 f., och H. Olsson, *C. J. L. Almqvist före Törnrosens bok*, 1927, s. 50 f.

¹ *Res.*, s. 7.

² *Mem.*, 3, s. 214. Vårterminen 1820 är Kernell ute på »en lönande Condition». (Brev fr. Charlotte Elisabeth Kernell, f. Burén, t. Atterbom 8.1.1820. U. U. B.)

³ *Mt.*, s. 338.

skaper kan han med ett småleende erinra sig originalen i Fieldings *Joseph Andrews*.⁴ Uppsala-vännernas entusiasm för Walter Scott delar han inte.⁵ Hans vittra smak håller sig inom romantikens rāmärken, men för de realistiska tendenser, som ryms inom den, saknar han gehör, när de inte — som hos Jean Paul — hör hemma inom den bisarra humorns sfär. Fouqué får hans erkännande just för sin upphöjdhet över »den pura yttre sanningen».⁶

Troligen var det Atterboms hemkomst 1819 från sin tvååriga utlandsresa, som förde den unge kusinen ut ur hans undångömda studenttillvaro. Först under de närmast följande åren får hans drag tydligare konturer. Han räknades som medlem av »den Phosphoristiska klubben på Boktryckeriet i Upsala»⁷ och av den illustra krets — Atterbom, Geijer, E. A. Schröder, J. U. Ekmark m. fl. — som samlades i Domtrapphuset hos poeten och dåvarande domkyrkosysslomannen Johan Börjesson⁸. I *Poetisk kalender* för 1822 bidrog han f. ö. själv med en sentimental novell, *Dödsbudet. Sanning och Dikt*.⁹ Vid Gille-soaréer och nationsfester var han den bejublade aktören, alltid — säger Atterbom — beredd att stämma sin fantasi till instrument för »den mest brusande glädjes framställningar». Han utvecklade då »ett så ovanligt anlag för komisk skådespelning, att man sannolikt på de flesta stora theatrar skulle förgäfvets eftersöka hans like».¹ Det muntra nationslivet hade sina risker. Bland de äldre vännerna saknades inte farhågor, att »detta beständiga sjungande och drickande kunde skada hans hälsa, möjligen missleda honom».²

Med de tongivande professorshemmen stod Kernell under sitt sista Uppsala-år på förtrolig fot. Han införlivades nu också med »fredagssällskapet» i Malla Silfverstolpes salong. I de amatör-dramatiska lekar och förklädnadsupptåg, de charad- och boutsrimés-improvisationer, som åt romantikens Uppsala ger dess prägel av biedermeierintimitet, var han obligatorisk deltagare. Inte minst gäller detta om umgängeslivet i det hem — i universitetsstaden och ute på Åkers prästgård — där den vackra professorskan Alida Knös förde sitt trollspö och skapade en atmosfär av poetisk sensibilitet och graciöst koketteri.³ Vänskapen med hennes make, professorn i orientaliska språk Gustaf Knös, bidrog till att skänka hans livssyn dess inriktning och hans karaktär dess slutliga form.

Kernell var »allas älskling», skriver Malla Silfverstolpe, och hennes ord bestyrkes av andra vittnesbörd. Anletsdragens förening av blyghet och skälmskhet, hans »oskyldiga, nästan barnsliga skratt», den »himmelska blicken» i de bruna ögonen — allt hade en betvingande charm.⁴ Atterbom talar om en fågning mitt emellan manlig och kvinnlig, »ett glest flor,

⁴ *Mem.*, 3, s. 266; *Res.*, s. 75.

⁵ *Mem.*, 3, s. 266.

⁶ *Res.*, s. 67.

⁷ Brev t. C. Sjögren (i enskild ägo) 23.4. 1823.

⁸ *Mt.*, s. 240 f.

⁹ *Mem.*, 3, s. 44.

¹ *Mt.*, s. 327, 333.

² *Mem.*, 3, s. 42; Atterbom, *Svenska siare och skalder*, 6, 2:a uppl., Örebro 1869, s. 145.

³ *Mem.*, 3 passim. Jfr C. Santesson, *Atterbomstudier*, s. 13 ff., och A. Hansson, *Ur romantikens sekretärer*, 1930, s. 63.

⁴ *Mem.*, 3, s. 42, 33, 57.

kastadt öfver den vackra själen». Harmonien mellan denna efebgestalt och den själ, vars genomskinliga hölje den var, harmonien också mellan de skiftande uttrycken för den, är temat i minnesteckningen. Kvickheten, skämtet var Kernells följeslagare. Men karikatyren förbyttes på hans läppar, i hans aktion, till »idel fägring och älskvärdhet». Med sin utpräglade begåvning för det komiska förstod han, att »den äkta, den poetiska komiken aldrig öfverskrider det skönas gräns, aldrig behagets ofta mer än hårfina linea». Allt omgöts av ett eteriskt skimmer. Det var här inte fråga om en antitetisk komplikation av efeben och komediaktören, om en kluvenhet i personlighetens botten. Kernells karaktär var oberörd av »hvarje demonisk lockning».⁵

Sitt mest personliga som recitatör och sångare gav Kernell — menar Atterbom — i den allvarliga diktningen: någon tragisk scen ur den stora dramatiska poesien, en Goethe-ballad, en psalm av Novalis.⁶ Men utåt, för den bredare vänkretsen, var han framförallt den benådade tolkaren av Bellmans poesi: »Alla voro förtjusta i hans sätt att sjunga och deklamera Bellmans sånger», vittnar Malla Silfverstolpe efter det första mötet med honom.⁷ Törneros kallar honom »själen i våra Bellmanssamkväm».⁸ Sin Bellmans-monografi i *Svenska siare och skalder*, vars förord har varma erinringsord om Kernell, tillägnar Atterbom två av hans närmaste vänner, A. F. Lindblad och Carl Sjögren.

I Atterboms minnesteckning⁹ framstår Kernell som en inkarnation av den bellmanska dikten. Först genom hans sång och mimiska gestaltning insåg man helt, att dess »burleska, humoristiska och ironiska element kan endast genom mildhet förvandlas till form, endast genom menlöshet till poesi». Det finns i denna Bellmans-uppfattning ett klassicistiskt inslag: känslan för behagets »hårfina linea». Men klassicismen — här i biedermeiersk avtoning — får en platonskt-religiös accentuering, som är romantikens märke. Den är också Kernells. Den ädlare genius, som skymtar bakom de bellmanska karikatyrernas drastiska realism, förnams hos honom — säger minnestecknaren — som hemlighetsfulla toner från högre rymder, utan att dock något av diktens vilda yra gick förlorat. T. o. m. det »förderfvade» miste sin skadegörande makt: »dess råhet tycktes vara i en trogen härmning bibehållen, dess giftighet alldeles icke öfverskyld, och likväl var både den förra adlad och den sednare tillintetgjord».

I Kernells egna Bellmans-uttalanden, sådana de möter i hans brev och anteckningar, har den romantiska uppfattningen av Bellman som den djupsinnige livsfilosofen knappast kommit till uttryck: den trånsjuke världsflykten, som fått nog av fenomenvärlden och med romantisk ironi i sin dikt roar sig med att låta människorna uppföra sina sedvanliga gyckelspel.¹ Han gläder sig enkelt ochoreflekterat åt Fredmans-epistlarnas situationer och personager, åt den suggestiva realismen, de impressionistiska ögonblicksbilderna, den lyriska inspirationen. En värdshusbal på Dalarö,

⁵ *Mt*, s. 339, 331 ff.

⁶ *Mt*, s. 334 f.

⁷ *Mem.*, 3, s. 32.

⁸ Törneros, *Brev*, 1, 1925, s. 48.

⁹ *Mt*, s. 331 ff.

¹ O. Byström, *Levertins Bellmansuppfattning*, i *Bellmansstudier utg. av Bellmansällskapet*, 1924, s. 176.

där matrosar, skärgårdskarlar och styckjunkare »swängde omkring med bygdens tärnor», blir »en sådan bal, af hwilken Bellman lånat dragen till sina målningar». ² I konstnären greve Mörner, hans umgängesvän i Rom, ser han en motsvarighet inom måleriet till Bellman inom poesien, »i den mening, att han noga attraperar allt i naturen, och wet att gifwa det plats i sina stycken». ³ En färd med »Vatten Diligence» från Frankfurt till Mainz lockar fram associationer till »Fredmans båtar»: »Detta är en lustig resa i blandadt sällskap. — Se Bellman: 'Was ist das? Ge rum vid Roddartrappan' eller 'Solen glimmar etc.'» ⁴ Och under ett kortare uppehåll vid resans början finner han, »med serdeles förnöjelse», på en herrgård i Stockholms skärgård »ett förträffligt portrait af Bellman, målåd i det ögonblick, då han i full inspiration componerar med gitarren på armen». ⁵

En konkret bild av Bellmans-sångaren Kernell i aktion ger Malla Silfverstolpe i memoarernas skildring av kvällen hos Geijer i mars 1821: »Efter en stund satte Geijer sig till klaveret och herr Kernell vid ett litet bord med ett par ljus, vänd mot åhörarna och med Bellmans visor i handen. Geijer preludierade, och det blyga anletet fick ett uttryck af skalkaktig glädtighet, som alldeles icke störde det ungdomligt oskyldiga utseendet. — — — Han började sjunga med en gratie, en liflighet, en mimik i händer, röst och anletsdrag, som var alldeles förundransvärd, något så eget, så gladt, friskt Bellmanskt, och ändå så oskyldigt! — — — Hela aftonen sjöng han — än sittande, än gående, än dansande som dansmästar Mollberg. — — — Med sällsynt skicklighet undvek han allt plump och tvetydigt och lämnade blott ett ostördt intryck af nöje och behag.» ⁶

Romantikens Aladdin med »nöjet och behaget» som fadderskänk är dock bara *en* sida av Kernell, den, som han »i glada lag vände utåt, eller i förtroliga samqväm, på begäran af menniskor, dem han älskade». ⁷ Helhetsbilden är — i Atterboms minnesteckning likaväl som i Malla Silfverstolpes memoarer — en annan. Bådas föremål är ju f. ö. knappast längre den unge student, som med sin munterhet, sin begåvning och sin ungdomliga charm hade lagt Uppsala vid sina fötter, utan den av sjukdom märkte, som alltmer förstrött spelade sin Aladdin-roll.

Oförtröttat varierar Atterbom i sin minnesteckning uttrycken för oskuldsrenheten, fromheten, sensibiliteten i Kernells karaktär, under de sista Uppsala-åren allt tydligare med svärmodets adelsmärke. Novalis med sitt »englalika väsende» är en själsfrände. ⁸ Mer och mer klart framstår »glödande religionsvärma» som ett förhärskande drag. ⁹ Själv sammanställer Kernell fördjupningen av sin livssyn med den förtroliga vänskap med Gustav Knös, som inletts 1821. ¹ Bland de verkligt förtrogna är han inte längre »nöjets budbärare». Samtalen rör sig här »nästan endast om de

² Brev t. hemmet (i enskild ägo) 2.9. 1822 (cit. efter *Res.*, s. 13).

³ Brev t. vännerna i Uppsala (Linköpings stifts- och landsbibl.) 4.6.–4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 153).

⁴ Brev t. Atterbom (Linköpings stifts- och landsbibl.) 15.11. 1823 (jfr *Res.*, s. 254 f.).

⁵ Brev t. hemmet (i enskild ägo) 15.10. 1822 (cit. efter *Res.*, s. 16).

⁶ *Mem.*, 3, s. 33.

⁷ *Mt.*, s. 334.

⁸ *Mt.*, s. 335.

⁹ *Mt.*, s. 337.

¹ Brev t. G. Knös (U. U. B.) 1.6. 1822.

allvarligaste, de heligaste ämnen». ² Men också i svårmodsstunderna sprider hans fantasi skönhetens glans över hans livssyn. Liksom fadern ser han »religionen och dygden helst under det vackras gestalt». Fantasien är för honom »religionen i sin fågning». Den gör »dygden angenäm», »andakten glad» och »sanningen huld». ³

I sin minnesfestretorik ger Atterboms Kernell-porträtt kanske mindre en karaktäristik av en konkret individ än ett försök att i en sådan levandegöra ett ideal. De skuggor, som skulle ha skänkt det en starkare verklighetsillusion, finns inte med, detta »was uns alle bändigt, das Gemeine». Men just som idealmålning säger det något väsentligt om den Kernell, som hågkomsten ville bevara och bevarade. »För själens öga framställer sig i lefvande verklighet det ideal af godhet, oskuld och fromhet, som mer eller mindre gömdt och fördunkladt hvilat i hvarje människosinne», skriver Palmblad i en recension av minnestalet. »Mången har ansett denna bild till större delen vara en skapelse af phantasien. Den hädangångnes vänner — och det är en af dem, som skrifer detta — igenkänna dock i hvarje drag den oförgätliga, och glädjas öfver bildens trohet och sanning.» ⁴

Dubbelbelysningens rikare nyansering får Kernell-bilden i Malla Silfverstolpes självbiografiska anteckningar och i brevväxlingen mellan Kernell och henne. De kernellska breven har som bilaga infogats i memoarerna; Mallas egna brev — liksom de förra i enskild ägo — har förblivit otryckta. Vid Kernells sida står så som protagonist i detta epistolära drama den passionerat hängivna och lika passionerat självupptagna kvinna, vars livsavgörande händelse var mötet med honom.

*

Vid 1820-talets början var Malla Silfverstolpe mitt uppe i en krisperiod — en av de många i hennes liv. Hon hade nyss blivit änka efter ett äktenskap, som inte hade skänkt henne någon hel lycka, framförallt inte moderskapets glädje. Hon var fyrtio år. Med ångest såg hon mot framtiden — bitter ensamhet skulle bli hennes lott. Brinnande som i ungdomsåren var hennes behov av tillgivenhet. Men alltid kände hon sig besviken i sitt lidelsefulla sökande efter en vän, beredd att ta emot hennes hjärteutgjuterter och att lägga sitt eget hjärtas hemligheter i hennes famn. Erotisk betagenhet och modersömhet smälter samman i de svärmerier för unga män, vilkas namn trängs i hennes minnesanteckningar. Ingen motsvarade hennes krav. Hon behövde, säger hon själv, »vörda och beundra för att rätt älska». ⁵ — Då träffar hon den 18 mars 1821 Per Ulrik Kernell.

Efter det första mötet går han inte ur hennes tankar. Hans vänliga hälsning på gatan gör henne glad för hela dagen. När han skymtar förbi i sin blå kappa eller bruna surtout, följer honom hennes förälskade blickar. Hon hör sång utanför sina fönster och söker då bland rösterna »en röst, som blifvit henne så särdeles behaglig». Hos familjen Knös råkar hon honom på nytt, nu — inför en stor sorg, som drabbat den — »lika all-

² *Mt.*, s. 340.

³ *Mt.*, s. 335.

⁴ *Swea. Tidskrift för vetenskap och konst*, 8, 1825, s. 83 ff.

⁵ *Mem.*, 3, s. 32.

varligt intressant», som hon förut sett honom smittande glad. I hans blick tycker hon sig läsa deltagande och förståelse också för henne. Inom sig känner hon »en besynnerlig 'retour de jeunesse'», och med nyväckt intresse läser hon madame de Staëls *De l'influence des passions sur le bonheur*.⁶

Från hösten 1821 hör Kernell till stamgästerna vid Mallas fredagsaftnar. Hennes känsla för honom blir allt livligare, utan att hon själv riktigt förstår dess art. »Det var», antecknar hon efter en sådan kväll, »så roligt, det var så fullt, så mycket — men hvad var det? Hon kunde ej rätt svara sig på den frågan.»⁷

Hon inleder — på nyåret 1822 — en anonym brevväxling. Den saknar ingenting av allt vad ett romantiskt svärmeri i tidens stil kunde bjuda av mystifikation, underfundiga allusioner, sentimental symbolik och förstucket koketteri. För Kernell vill hon vara »en slags *Echo*» utan namn och konkret gestalt, en skyddsande i frestelsens stund, den okända, som inspirerar sin riddare till dygd och bragd. Vårdtecknet hon ger honom, är en ring med en blå safir och med en inskrift, hämtad ur Theklas sång i Schillers *Wallenstein*: »Wie Du dir selbst getreu bleibst, bist Du es auch mir.»⁸

Anonymitetmasken kastas snart. Kernell har f. ö. omedelbart genomskådat den. Umgänget får en förtroligare prägel, men brevformen förblir oumbärlig som meddelelsemedel. Lidelsefullt kräver Malla förbehållslös hängivenhet: »Ingenting är *Episode* för mig — allt ingriper i mit hjertas *Historia*.»⁹ På en gång svartsjukt och ödmjukt bevakar hon sin ensamrätt. Med en genomskinlig anspelning på Alida Knös varnar hon för »en farlig frestelse», »en ljuf och oskyldig böjelse», som kan leda för långt.¹

Bara några månader efter brevväxlingens början bryter Kernells sjukdom ut. Han måste lämna Uppsala och resa hem till Östergötland. Inför avskedet brister de fördämningar av blyg och ceremoniös förbehållsamhet, som han byggt upp: en strävan att »ej komma närmare än till en viss anständig höflighet», när det sociala avståndet har förefallit honom för stort.² I Mallas kabinett äger ett långt, förtroligt samtal rum: »Aldrig hade Malla talat vid någon som hon funnit så förunderligt rent helig, så ödmjukt gudfruktig, så fri från flärd och fåfånga — hon beundrade och älskade.» Vid dörren vänder sig Kernell om, räcker armarna mot henne, och gråtande faller hon till hans bröst.³

Kernells brev från hemmet bär i tonfallens värme vittne om det avgörande i deras vänskapsförhållande, som har ägt rum. Avståndet — på en gång skydd och eggelse — låter nu hans svalare temperament ryckas med av väninnans hetblodigare tillgivenhet. »Jag mötte Er ej med samma värma», skriver han till Malla i det första av dem, »men Ni släppte mig ej förr än jag var Er.» En högre andlig förening binder dem samman;

⁶ *Mem.*, 3, s. 34, 33, 36, 41, 39, 38; brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 24.7.1822.

⁷ *Mem.*, 3, s. 42.

⁸ *Mem.*, 3, s. 47 ff.

⁹ Brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 20.4.1822.

¹ Brev från Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 15.5.1822. Jfr *Mem.*, 3, s. 36.

² *Mem.*, 3, s. 213.

³ *Mem.*, 3, s. 62.

de är medlemmar av »det helga manna-samfund, der kärleken regerar».⁴ Mallas hjärta fylles av glädje och lugn. »Där har icke alltid varit *frid* i anseende till dig», skriver hon i sitt svar. »Som en svaghet har jag förebrätt mig min böjelse för dig.» En strid har utkämpats mellan känsla och förnuft, men »allt detta försvinner, så snart jag kan hoppas att äfven du håller af mig, att min vänskap kan vara *något* för dig».⁵

Omedelbart före Kernells utlandsresa träffas de i Stockholm. Det band, som förenar dem, är nu så starkt, att Mallas svartsjuka oro stillas. Inte ens Kernells bikt om ett svärmeri för den sjuttonåriga Sophia Lehnberg, Linköpings-biskopens dotter, inger henne fruktan. Väninnans bild skall följa honom som »en idé af et oupphinneligt föremål», som lyfter och förädlar, ett skydd mot förförelser i »Söderns förtrollande land».⁶

I Kernells brev omedelbart efter deras sista möte har det *du*, som Malla begagnat alltsedan den 15 maj, blivit också hans tilltalsord. Upprördheten inför resan ger eko i de exalterade, bibliskt färgade ordalagen: »Jag vet att jag älskar dig, ty för dig förtiger jag ju icke det som bor i djupet af mitt hjerta, fördoldt för verlden, som så gerna annars vill profanera de heligaste känslor. Men att jag älskar dig är för mig till ingen berömmelse; ty Du har först visat mig så stor, så innerlig kärlek.»⁷

Det finns i Kernells känsla för Malla knappast någonting av erotik i ordets sensuella mening. Breven till hans — jämte Malla — mest förtrogne äldre vän, Gustaf Knös, ger hängivenheten samma extatiska uttrycksformer. Det nyss citerade uttrycket »helga manna-samfund» — en allusion på Love Almqvists swedenborgskt färgade vänförbund — hänvisar till en av källorna för denna vänskapsromantik. En annan är traditionerna från 1700-talets sentimentala vänskapskult. Kärleken, frigjord från alla sinnliga element, och den ideella vänskapen smälter i förhållandet mellan ömma själar samman till *ett*. Båda är en uppenbarelse av själarnas eviga frändskap med varandra och med Gud.

Kanske ligger i Kernells upprepade betonande av det sonliga och broderliga i förhållandet till Malla en mild reservation gentemot hennes passionerade kärlekskrav. Hennes alltid misstänksamma analys av ord och uttryck måste han ibland möta med en förklaring och ett försvar: »Jag är ej alltid lika varm, lika susceptibel — mitt hjerta klappar olika häftigt; men var alltid säker på att det *dock* klappar.»⁸ Ännu i ett av de sista breven — när döden redan skymtar — kan han dock finna ord med avskedsbrevets glöd om sympatiens oförklarliga makt, om deras vänskap, »grundad på en släktskap ofvan stjernorna», om oförgängligheten i den känsla, som knyter dem samman: »Du lefver i min själ alltid och allestädes.»⁹

I Mallas anteckningar blir efter skilsmässan »saknad» det monotona temat. Tröst finner hon i den ekonomiska hjälp hon kan erbjuda, i planerna på en Tysklands-färd, som skall föra henne i Kernells närhet, och

⁴ *Mem.*, 3, s. 218.

⁵ Brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 7.6.1822.

⁶ Brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 26.8.1822 (jfr *Mem.*, 3, s. 70). Endast ett par ggr möter Sophia Lehnbergs namn i Kernells brev, så i brev t. hemmet påskafton 1823 (i enskild ägo): »Helsa — — — den goda Fröken Lehnberg, som kommer ihog mig.»

⁷ *Mem.*, 3, s. 235.

⁸ *Mem.*, 3, s. 259.

⁹ *Mem.*, 3, s. 259.

— framförallt — i hans brev. Avskedsbrevet bär hon vid sitt hjärta: »Jag fruktar blott att slita ut det — när skulle jag kunna få det ersatt?» På Kernells uppmaning börjar hon skriva ned sina minnen: »en slags uttydelse af den besynnerliga varelse som du nu håller af, men som kanske någon gång torde förefalla dig obegripelig».¹

Triviala vardagsbekymmer, svartsjuk ömtålighet, sentimentalt självmedlidande — inget av detta, som så intimt hör samman med Mallas ego-centriska personlighet, saknas i breven till Kernell. Hon tröttnar inte att rekapitulera sitt livs »besynnerliga historia», sina misräkningar och lidanden. Men intensiteten i hennes reaktioner, själva den »öfverdrift i förmågan att älska», som är hennes lycka och plåga², hennes okuvliga begär att känna med och förstå, ger hennes brev liksom hennes memoarer deras makt att suggerera och gripa. Någon gång finner hon ord, som inte är långt borta från poesiens grannskap. »O Du! som gifvit et namn åt min längtan, min saknad», utropar hon i ett brev till Kernell efter det slutliga avskedet. »Namnlösa voro de — domnat var hjertat. — — Jag såg Dig — allt feck åter färg och ton.» Medvetet eller omedvetet smyger hon in en allusion på Kellgrens *Den nya skapelsen*. Hennes sista brev — skrivet några dagar efter Kernells död, innan underrättelsen om den nått henne — är ett förtvivlans skri över den förlust, som hon redan anar, och en ödmjuk bekännelse om hennes egen ovärdighet att ha stått honom nära: »O! Förskjut mig icke — fastän du är mycket bättre, renare, än jag. Intet ondt har jag på mit samvete, ej en enda *gerning*, som jag behöft dölja för Werlden, ej et *upsåt!* Men tankar, frestelser — min egen föfänga har varit min afgud ofta. Och min kärlek har varit för jordisk, se där de tyngder som hindrat min själ att höja sig till Gud! Hvarföre skulle jag ej få behålla dig! Farväl! — — — Allt godt, ädelt, skiönt och sant blir mig en påminnelse om Dig, och hvarje tanke på dig en påminnelse om allt godt, ädelt, skiönt och sannt!»³

Dödsbudet kommer. Den ring, som Malla en gång skänkt Kernell, har — på hans egen begäran — följt honom i graven. I dagboken nedtecknar hon ett tack till Gud för den hugsvalelse, som kommit henne till del genom »en af dessa varelser, hvarigenom du uppenbarar dig på jorden». Minneshögtiden på Östgöta nationssal förmår hon inte bevista, men Atterboms tal får hon som gåva — »inbundet i hvitt siden». Ännu en gång lyssnar hon till den bortgångnes röst, när hon ur hans brev gör utdrag för den minnesbok, som Christian Stenhammar vill ge ut.⁴

Sommaren 1825 gör hon den resa till Tyskland, som hon en gång planerat tillsammans med Kernell, och följer de vägar han stakat ut.⁵ Dess främsta syfte är ett besök vid hans grav. Som en minnesgåva till hans närmaste plockar hon »litet gräs från torfvan, som betäcker hans ben», och gör för dem en teckning av hans minnesvård. Den bittra smärtan är övervunnen: »Allt förändras — allt försvinner — dock kärleken, tron och hoppet består.»⁶

¹ Brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 29.8.1822.

² Brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 7.6.1822.

³ Brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (i enskild ägo) 28.9.1822, 9.4.1824.

⁴ Brev fr. August v. Platen t. C. Sjögren (i enskild ägo) 13.4.1824; *Mem.*, 3, s. 109, 110, 128.

⁵ *Mem.*, 3, s. 158.

⁶ *Mem.*, 3, s. 188 f.

»Allt ingriper i mit hjertas *Historia*», har Malla en gång skrivit till Kernell. Historien känner inte till något statiskt, bestående; dess väsen är liv, rörelse, förändring. Vid tiden för Mallas vallfärd till Erlangen är hennes känslor för Kernell inte längre av samma art som förr. Som ett ljuvt minne står hans bild för henne, outplånlig, manande. Men hennes hjärta är upptaget av en ny passion.

Ett halvår efter Kernells avresa hade Malla lärt känna hans vän — senare hans svåger — Adolf Fredrik Lindblad.⁷ För henne blir han nu ett föreningsband med den vän, som lämnat henne. Allt varmare blir känslorna för honom. Ett brev, som Malla sänder den dödssjuka Kernell den 9 mars 1824, ger en antydning om hennes oro inför dem. Hon talar om sin vänskap med Lindblad, om sin önskan att för honom vara »en slags *Frau Minnetrost*», tröstande, osjälviskt deltagande. Men, tillägger hon, »Lindblads vänskap är farlig. Den är så liflig och innerlig, att alla andras synes kall däremot, och man får svårt att umbära den.»

Hon *kan* inte heller umbära den. En minnesring, som hon några månader efter Kernells död låter göra som gåva till Lindblad, bär inskriften: »Treue ohne Reue.» Kanske vill orden innebära en frikännande dom över den kärlek, som kunde framstå som otrohet mot den bortgångne. Men de vill också säga något annat och mer: hennes och Lindblads »trolofning för evigheten».⁸

Inte heller kärleken till Lindblad blir oberörd av tid och växling. Den var flammande låga och spännande drama, den blir stilla värme och elegisk poesi. En ny storm skall uppröra Mallas själ och sinnen. Femtioårig skriver hon in ännu ett namn i sitt hjärtas historia, skalden Carl Wilhelm Böttigers. Men åt båda dessa sista föremål för hennes kärlek skänker hon en ring med en blå safir och med de inristade orden »Wie du dir selbst getreu bleibst, bist du es auch mir». Kärleken till Kernell ger sin helgd åt de nya upplevelserna, blir en mätare på deras äkthet och på föremålets värde.

*

Åtskilligt av det material, som ligger till grund för Kernells Reseanteckningar, finns bevarat i original, dels i bibliotek, dels — och huvudsakligen — i enskild ägo.⁹ Som utgivaren antyder i sitt Förord, har det behandlats med en viss frihet. I breven har infogats utdrag ur dagboken, där den »till taflan bifogade några lefwande drag», och då motivsammanshanget så krävt, har innehållet kastats om. En del av de mest personliga breven — bl. a. till Gustaf Knös — tycks inte ha varit tillgängliga för eller kända av utgivaren. Men i allt väsentligt ger Reseanteckningarna en trogen återspeglning av Kernells upplevelser och stämningar under de sista åren av hans liv.

⁷ *Mem.*, 3, s. 82.

⁸ *Mem.*, 3, s. 116.

⁹ Uppsala universitetsbibl., förk. *U. U. B.*; Linköpings stifts- och landsbibl., i forts. förk. *Link.* — I upps. anförda brev i enskild ägo (i forts. förk. *e.ä.*): brev fr. P. U. Kernell t. hemmet, t. Carl Sjögren, t. Malla Silfverstolpe; brev fr. Malla Silfverstolpe t. P. U. Kernell (alla utom ett tr. i *Mem.*, 3); brev fr. August v. Platen t. Chr. Stenhammar 30.4. 1824 samt t. Carl Sjögren 13.4. 1824 (det senare i sv. övers.).

Här som alltid skiftar breven i ton och innehåll alltefter adressaterna och efter brevskrivarens förhållande till dem. Kollektivbreven till de yngre manliga Uppsala-vännerna, främst den »Phosphoristiska klubbens» medlemmar, ger utförliga reseberättelser, någon enstaka gång (originalbreven) med en lätt burschikos stilisering eller med en notis om ett muntert lag, glimtar av den Kernell, som i Uppsalas studentmiljö hade varit den »brusande glädjens» banerförare. »I går firade jag och de andra svenskarne», skriver han från Rom till Carl Sjögren, »1^{sta} maj hos Byström med 8 slags viner och 2 slags liqueurer; således pretenderar du ej något långt postscriptum af mig.» Fulla av kärleksfull omsorg är breven till mor och systrar, men förtroligheten överskrider knappast den gräns, som känslan för personlig integritet gärna drar upp inom en familjekrets. Intimast träder oss Kernell till mötes i breven till Gustaf Knös¹ och Malla Silfverstolpe. Det är utdragen ur de senare — »Till en äldre Wän» — och ur dagboken, som har gjort Reseanteckningarna till en skön själs bekännelser och till en andaktsbok.

Det självporträtt, som Kernell gör spridda utkast till i de tidigare breven till Malla Silfverstolpe, bär många av ynglingaålderns typiska drag: känslan av håglöshet, kraftlöshet och självförakt, de häftiga kastningarna mellan uppsluppen glädje och dyster slutenhet. »Öf:n har lärt känna mig», skriver han, »under en tid af menniskolifvet, då de fleste ej ännu hunnit till den enhet, den frid med sig, som vi kalla karakter. — — — Allt är i ett slags uppror; glädje och sorg, hopp och fruktan, styrka och svaghet — allt framträder om hvartannat och åt intet är öfvervigtan ännu bestämd eller gifven.»² Det personliga i självkarakteristiken ligger mindre i vad som säges, än i att detta säges och hur det säges — i böjelsen att ge sig hän åt svårmodig introspektion.

Självbespegligen hör intimt samman med Uppsala-årens cenakelkultur och inte minst med själsläggningen hos den lyssnerska, som Kernell här vänder sig till. Men i sin frihet från pose har den hos honom ett djupare fäste än i miljöpåverkan, dagsmod och stämmningsreflexer. Svårmodsdraget har — och han framhåller det själv³ — en naturlig förklaring i sjukdomen och i den ovisshet inför framtiden, som av den är en följd. Det är också ett släkterv. Per Ulrik Kernells yngre syster, Sophie, har — liksom kusinen Atterbom — fått sin andel av samma arv. Hennes »af naturen något melankoliska lynne» ger anledning till vännernas oroliga funderingar⁴, och i ett brev varnar brodern henne för melankoliens lockelse och fara: »Du har i det fallet så mycket syskontycke med din bror, som ej har vunnit något derpå.»⁵

Alldeles så främmande för »demonisk lockning», som Atterbom framställer honom i sin minnesteckning, har Kernell inte varit. Han har, bekänner han för Malla vid brevväxlingens början, befunnit sig i »tillstånd af likgiltig köld mot hela menskligheten», plågats av känslan att ingenting kunna älska utom sig själv.⁶ Stämningen är inte begränsad till ett

¹ U. U. B.

² Mem., 3, s. 211 f. (Res., s. 1 f.).

³ Mem., 3, s. 213 f.

⁴ Mem., 3, s. 96.

⁵ 4.11.1822 (e.ä.).

⁶ Mem., 3, s. 218.

enstaka depressionstillfälle, en kortvarig krisperiod. »För öfrigt är *vanligt* sällskap mig temligen likgiltigt — kanske för mycket!» skriver han ännu några månader före sin död.⁷ Egocentrisk isolering och apati, »lethargisk dvala», står alltid för honom som fiender att övervinna.⁸ Bland dagboksanteckningarna från hans sista år förekommer några *Blomsterkransar utur Jean Pauls Titan*, aforistiska citat med tillfogade personliga anmärkningar om kolden som människosjälens avgrund, om det »förfärliga» i all egocentrisk avgränsning mot medmänniskorna, om förslappningens fara och själens vanmakt.⁹ Jean Pauls bildningsroman har hört till de litterära upplevelserna under Kernells studieår, och på hösten 1823 fördjupar han sig åter i den.¹ Som så många andra av 1820- och 1830-talens unga romantiker — bland dem A. F. Lindblad samt Ernst Kjellander och vänkretsen kring honom — har han i dess Roquairol-gestalt sett en oroande spegelbild av sig själv. I ett brev till Malla från november 1823 varnar han för »*Titaniska* öfverläggningar», trotsiga frågor till Försynen, som »kan låcka ett tänkande och känslofullt sinne först till mjeltsjuk oro, sedan till stolt förmåtenhet, vidare till hemsk likgiltighet för lifvet — och der-efter är blott *ett* steg till förtviflans afgrund».² Orden bär prägeln av personlig erfarenhet.

Grundtonen i Kernells förtroliga brev och i de ensliga stundernas betraktelser är en oavlätlig självrannsakan. Det är inte i första hand intellektuella kriser eller intellektuella intressen, som ger dem deras personliga accent. Problemen är moraliska och religiösa. Eller rättare sagt: de moraliska problemen är olika aspekter på ett religiöst problem. Den allt dominerande frågan är, hur han skall nå harmoni med sig själv och med Gud. Det finns, skriver han hösten 1823, inte »någon olycka mera än *en enda*, och denna är: *att ej hafva Gud till sin vän*».³

Kernells religiositet är förankrad i traditionell lutherdom, men den har modifierats och nyanserats genom impulser från pietismens subjektiva innerlighet och romantikens platonska spiritualism. Den religiösa känslans uttryck kan anknyta till en typiskt pietistisk vokabulär (»Herrans stridsfält», »ju större strid desto herrligare seger»)⁴, och föreställningen om Guds omedelbara ingripande genom bibel- och psalmverser, som slagits upp på måfå⁵, hör väl närmast hemma i en pietistiskt färgad konventikelfromhet. Platonismens syn på jordelivet som ett skuggliv ger symboler och formler för trånadsstämningarna: Wallins eros hymn, »Var är den vän, som överallt jag söker», är Kernells älsklingspsalm.⁶ Citat i Reseanteckningarna vittnar om samband också med Thomas a Kempis' kontemplation. »Ett litet svenskt sammandrag» av den gamle mystikerns tankar — tydligen det urval av dennes smärre arbeten, som under titeln *Den lilla Kempis* utgivits 1744 — hade Kernell sommaren 1822 funnit

⁷ *Mem.*, 3, s. 248 (*Res.*, s. 259).

⁸ *Mem.*, 3, s. 254 (*Res.*, s. 267).

⁹ *Res.*, s. 240 ff.

¹ *Mem.*, 3, s. 248 (*Res.*, s. 258 f.).

² *Mem.*, 3, s. 257 (*Res.*, s. 270). Jfr (om Lindblad) *Mem.*, 3, s. 131, samt (om Kjellander-kretsen) Fröberg, *a. a.*, s. 37.

³ *Mem.*, 3, s. 255 (*Res.*, s. 268).

⁴ *Mem.*, 3, s. 266.

⁵ *Mem.*, 3, s. 238; *Res.*, s. 14.

⁶ *Mem.*, 3, s. 76.

bland sin farfars kvarlåtenskap, och det hade väckt hans längtan »att lära känna den märkvärdige mannens egna skrifter».⁷

Det kontemplativa draget i den kernellska fromheten har ännu en källa: inflytandet från Swedenborg. De swedenborgska reflexerna från barnomens Solla-miljö har väl fått starkare lyskraft genom studieårens Uppsala-impulser: vänskapen med Atterbom, med J. U. Ekmarek, med Carl Sjögren — sedan 1820 medlem av det Manna Samfund, som samlats kring Love Almqvist.⁸ Men först genom lärjungeförhållandet till Gustaf Knös blir Swedenborg en avgörande faktor i Kernells religiösa utveckling.

För många stod Gustaf Knös på 1820-talet som andlig ledare och försyn, och Kernell ser i vänskapen med honom en Försynens skickelse. »Hela det sista året», skriver han den 1 juni 1822 till Knös, »har i många afseenden för mig varit ett märkvärdigt år, i synnerhet för det, att mitt sinne från det yttre blifvit rigtadt på det inre.» »Min lättsinnighet», fortsätter han, »behöfde borttagas; den vore ännu lika stor som för ett år sedan, om jag ej lärt känna en bepröfvad Christen och förstå hvad detta namn har att innebära.» Den utveckling, som förvandlar Östgöta-nationens och de uppsalienska sällskapskretsarnas muntre Bellmans-sångare till Reseanteckningarnas inåtvände självrannsakare — eller kanske snarare: som leder till en starkare betoning av denna sida i Kernells väsen — får här en del av sin förklaring. Brevet till Knös under sommarvistelserna i Bleckenstad 1821 och 1822 vittnar om en allt varmare hängivenhet, och under resan är det hos honom, som Kernell i depressionens ögonblick söker tröst och råd. »I en orolig stund», skriver han i juli 1823, »då mitt hjerta är bedröfvadt och ängslan uppfyller min själ, vill jag tala med dig, du min själs älskade, som Herren sände till mitt möte för att upplysa och leda mig på den rätta vägen.»⁹

Sin religiösa åskådning har Gustaf Knös sammanfattat i en liten bok, *Samtal med mig sjelf om Werlden, Menniskan och Gud*, vars kristendomsyn med dess försök till förening av mystik och rationalism har sina rötter i den s. k. Skara-swedenborgianismen. Boken kom ut i tryck först samma år som Kernell dog, men dess tankegångar har varit honom välkända. I breven och anteckningarna från resan tycker man sig ofta höra ekon från samtalen i professorshemmet. Inte sällan har dessa haft Swedenborg till föremål. I ett brev från Bleckenstad den 16 juni 1821 berättar Kernell, hur han »läser dagligen och stundligen S-g, en författare, som behagar mig mer än jag kan förklara och för hvars bekantskap jag aldrig skall glömma, att jag har att tacka H' Dⁿ». Han har där funnit sina »innersta, dunkla föreställningar förklarade». Också i breven från sommaren 1822 nämnes Swedenborg som hans viktigaste studium. Till Kernells outhärliga reselektyr hör, jämte Bibeln och psalmboken, en skrift av Swedenborg med förstreckningar av Knös. I frestelsens och orons stunder tar han sin tillflykt till den. »I dag var jag åter ängslig», skriver han från München 1823 till Knös.¹ »Då öppnade jag åter Swedenborg och läste några

⁷ Brev t. G. Knös (U. U. B.) 1.6. 1822.

⁸ H. Olsson, a. a., s. 72 f.

⁹ 27.6. 1823 (U. U. B.). Liksom de i det följande nämnda breven t. G. Knös i utdrag tr. i Vivi Horn, *De små Knösarna*, 1921.

¹ 27.6. 1823 (U. U. B.).

ställen af dem Du utmärkt i boken. — — — Der var så mycket, som bannade mig. 'Kärleken är det (yttre) moraliska livets förändring till ett andligt.' — Ack, jag är så långt från ett andligt lif — till och med från ett moraliskt!» Liksom mästaren har Kernell följt »andelärens Linné»² på några av de stigar, där denne har sökt förklaringen till livets och Guds hemligheter.

Det väsentliga i religionen blir för Kernell som för Knös den oförtröttade omvårdnaden om själens högre liv, det gradvisa stigandet mot fullkomlighet, mot Gud.³ Årsskiftet och födelsedagar blir redovisningsögonblick, kontrollpunkter på den bättringens väg, där det »ej får gifvas någon *hvila*, mycket mindre någon regression».⁴ Redovisningsskyldigheten, samvetsoron över »efterlåtenhetens» synd, är också vad han främst fäster sig vid hos Thomas a Kempis. »När denna sista stund kommer», citerar han från honom, »skall du begynna tänka mycket annorlunda om hela ditt förflutna lif, och innerligen ångra att du varit så försumlig och efterlåten.»⁵

Om och om igen klagar Kernell över sitt vankelmod, över sinnlighetens frestelser. Ordet »sinnlighet» har väl här inte främst innebörden av just de animala drifternas krav. Det sammanfattar allt, som leder hans böjelse från Gud. Brevet till Gustaf Knös från sommaren 1823⁶ är ett ångestrop om hjälp i själens nöd. Under frestelserna glömmar Kernell att lyssna till Guds röst, »andra röster börja att höras *bättre*», och då sedan sansningen återkommer, »är själen så hemsk och ödlig». Mot sitt eget vacklande ställer han vännens av allt yttre ostörda Guds-gemenskap: »Det tröstar mig att tala vid Dig, faderlige vän. Gif mig då och då en dryck ur den lifsens brunn, hvars klara vatten Du upphämtar! — — — Vän! När Du reste utomlands, så var Du väl aldrig glömsk och vacklande i Din tjänst. Du var redan då så fästad vid Gud, och han hade redan då tryckt Dig så ömt till sitt varma fadershjerta, att Du glömde hela världen, för det att Du ägde honom? — — — Se, jag vill också blifva glad i Gud!»

I sina *Samtal* återkommer Knös gång på gång till »egoisteri», »inskränkning till sig sjelf», som ursynen, »frånvändning från Gud till sitt individuella, sinliga jag».⁷ Också för Kernell är det onda *jagets* förhåvelse. »Allt lif, som ej känner sitt samband med det hela, utan vill isolera sig (egoism) — det är i sjelfva verket ej lif utan *död*», skriver han i september 1823 till Malla Silfverstolpe.⁸ Den ortodoxa försoningsläran kommer ingenstans till uttryck. Liksom Swedenborg och dennes lärjunge Knös vänder sig Kernell bort från tanken om en överflödande nåd, utan villkor och krav. Just till följd av sin kärlek kan Gud »ej förlåta förrän synden är aflägsnad».⁹ Kristus är inte den ställföreträdande försonaren. Han är »exemplet, det oupphinnliga, det Gudomliga», som ger människan kraft att också hon »sträfvat efter Gudomlighet».¹

² *Mt*, s. 340.

³ *Mem.*, 3, s. 234 (*Res.*, s. 7 f.). Jfr G. Knös, *Samtal med mig sjelf om Werlden, Människan och Gud*, 1827, s. 36.

⁴ *Mem.*, 3, s. 244 (*Res.*, s. 218). Jfr Knös, *a. a.*, s. 31.

⁵ *Res.*, s. 247. ⁶ 27.6. 1823 (*U. U. B.*).

⁷ *A. a.*, s. 202, 287.

⁸ *Mem.*, 3, s. 246 (*Res.*, s. 248).

⁹ *Mem.*, 3, s. 244 (*Res.*, s. 219). Jfr Knös, *a. a.*, s. 217, 221 f.

¹ *Mem.*, 3, s. 256 (*Res.*, s. 269).

I de sista breven till Malla Silfverstolpe är Kernell inte längre bikt-barnet inför biktmodern. Han är själasörjaren, som utifrån sitt eget livs erfarenheter ger råd åt den av oro och bekymmer hemsökta. Bevekande vänder han sig mot den grämlse, som förmörkar hennes lynne, mot hennes mjältsjuka »klostertankar»², mot de upproriska frågorna om meningen med hennes ödsliga och tomma liv.

Räddningen ur den förtvivlan, som är sådana »Titaniska öfverläggningars» frukt, är tillförsikten till Guds faderliga försyn, »förtröstan och öfverlåtande».³ Den religiösa kontempletionen mynnar ut i en idyllisk kvietism, där gränsen mellan timligt och evigt plånas ut. Dualismen är övervunnen. I ord, som skulle kunna ha varit hämtade ur Knös' *Samtal*, betonar Kernell, att det högre liv, som är vårt mål, är evigt liv redan här på jorden: det är »Evigheten sjelf, det är ej början till Evigheten».⁴ »Lär att rätt förstå och rätt älska lifvet, om Du vill rätt förstå och älska evigheten», manar han Malla Silfverstolpe. »Detta», tillägger han, »är ungefärliga resultatet af de tankar, som under mina betraktelser mer och mer utvecklats sig för mig.» Döden blir så inte befriaren ur ett fångelse: »den är blott ett steg högre upp på höjden, der utsigten öppnas och bröstet fritt andas, ur dalen, der allt visserligen var mera trångt och inskränkt, men dit Solens ljus och värma ju också trängde och der Guds godhet och kärlek ju också omfattade oss och omfattades af oss tillbaka».⁵

Breven från månaderna före Kernells bortgång sammanfattar resultatet av den andliga utveckling han genomgått. De innehåller det essentiella i vad han lärt av Gustaf Knös och av Swedenborg, »den åldrige svenske vise, som kanske klarare än någon annan insett, huru lifvets hemlighet är kärlekens, och kärlekens hemlighet Guds».⁶

*

De brev och dagboksanteckningar, som Christian Stenhammar meddelar, är till stor del just vad den använda bokiteln anger: anteckningar under en resa. Genom dem har Kernell fått en plats också i den svenska rese-schildringens historia. Han kan t. o. m. här göra anspråk på en viss prioritet: bland redogörelserna för de svenska nyromantikernas stora Europa-tur är Kernells den första, som kommer ut i bokform. Atterboms, von Unges, Beskows liksom Roos' reseintryck från åren omkring 1820 når först senare — Atterboms långt senare — bokhandelsdiskarna.

Sin resplan skisserar Kernell i ett brev till Malla Silfverstolpe den 10 juli 1822: vintern på havet, under våren en färd genom Italien eller Tyskland, sommarhalvåret vid något tyskt universitet och slutligen — följande vinter — sjövägen hem »till Upsala och graden».⁷

Till en början avlöper allt enligt schemat. Den 29 augusti 1822 lämnar han Stockholm med örlogsbriggen Marie och når den 15 oktober Gibraltar. Drygt två och en halv månad hålles han här kvar av sjukdom, karantän

² *Mem.*, 3, s. 255.

³ *Mem.*, 3, s. 235 (*Res.*, s. 8).

⁴ *Mem.*, 3, s. 249 (*Res.*, s. 260). Jfr Knös, *a. a.*, s. 242, 256.

⁵ *Mem.*, 3, s. 255 (*Res.*, s. 268).

⁶ *Mt.*, s. 340.

⁷ *Mem.*, 3, s. 227 (*Res.*, s. 4 f.).

och svårigheten att finna lämplig reselägenhet och kan först i början av januari 1823 åter bege sig till sjöss. Efter en lång, stormig seglats och en fjorton dagars fransk hamnkarantän stiger han den 9 februari — nu med skenbart återvunnen hälsa — i land i Marseille. Två veckor senare går färden landvägen längs Rivieran mot Italien. Fyra dagar i Genua blir den enda längre rasten. Den 22 mars gör han genom Porta del Popolo sitt intåg i Rom.

Vistelsen i den eviga staden varar inte mer än sex veckor. Redan den 4 maj anträdtes resan norrut. Några dagar i Florens, snabbvisiter i Bologna och Verona — och Kernell står i Bozen vid Tysklands gräns. Härifrån vandrar han till fots genom Tyrolen och södra Bayern och är den 3 juni framme i München. En ny fotvandring — till Salzburg — utgör ett välkommet avbrott i de sex veckor han ägnar den bayerska huvudstaden, vars klimat väcker de gamla bröstplågorna till liv.

Alltifrån ankomsten till Rom har Kernell gång på gång ändrat resplan. Han äger inte »Fortunats penningpung»⁸, och ekonomiska bekymmer tycks göra en hemfärd under höstens lopp till en nödvändighet. Bl. a. genom ingripande av Malla Silfverstolpe öppnas möjligheter till en förnyad vistelse i Södern, men beräkningarna visar sig bero på en »misscalcul».⁹ I brev till sin beskyddarinna den 30 juni 1823 och till de manliga Uppsala-vännerna några dagar senare har Kernell övergett tanken på en vintersejour i Italien: han avser nu att redan till hösten vara i Sverige.

Ännu en gång förändras situationen. Efter c:a fjorton dagar i Nürnberg har Kernell mot slutet av juli 1823 slagit sig ned i Erlangen. De låga levnadsomkostnaderna här, det goda klimatet, den stimulerande andliga miljön och närheten till det »konstriska Nürnberg» — allt detta är skäl, som talar för ett uppskjutande av hemresan till följande vår.¹ Frånsett en bad- och brunnstur till Ems under september och oktober blir Erlangen nu Kernells stadigvarande uppehållsort. Här finner han också — efter ett sedan hemfärden från Ems allt mer ökat lidande — sin sista viloplats den 2 april 1824.

Själv menar Kernell, att han inte är »ämnad till författare».² Kanske har han inte alldeles fel. Resanteckningarna äger inte någon formens bravur, inte någon synpunkternas originalitet. Meddelandena till släkt och vänner och dagbokens summering av färdintryck har anspråkslöshetens charm — sällan mer. Ändå gör han sig knappast full rättvisa. Här och var låter skildringen ana något av den »konst att berätta», den förmåga att ge liv och illusorisk åskådlighet åt situationer och karaktärer, som Atterbom prisar i sitt minnestal. Anteckningarna kan också — särskilt i breven till »den Phosphoristiska klubben» i Uppsala med deras mer utarbetade stil — finna uttryck för en entusiasmens värme, som för dem i närheten av den sköna litteraturens rämärken. Men sin egentligaste betydelse har de som personliga dokument. Det är det moraliska och religiösa perspektivet, som ger Kernells beskrivningar av yttre upplevelser deras enhet och sammanhang och tillika deras dominerande tonläge. Också

⁸ *Mem.*, 3, s. 240.

⁹ *Mem.*, 3, s. 241 f. I brev t. hemmet 2.5.1823 (*e.ä.*) berättar K., att en vän, vars namn han inte får nämna, ställt ett kreditiv på 500 Rd b^o till hans förfogande.

¹ *Mem.*, 3, s. 247, 250; *Res.*, s. 223.

² *Mem.*, 3, s. 245.

som reseskildring förblir anteckningarna »Fragments d'un journal intime».

Helt saknas inte i Reseanteckningarna vittnesbörd om lärjungeskapet till den skald, vars gestalter och miljöer Kernell levandegjort för en beundrande Uppsala-publik. I enstaka situationsskisser och spridda utkast till porträtt av medresenärer kan skymta några av den bellmanska berättarteknikens kännetecken: snabbhet i iakttagelserna av myllrande rörelse och liv, sinne för det egenartade och burleska, rikedom på akustiska och visuella detaljer, den roade åskådarens distansattityd.

Påtagligast framträder drag som dessa i den humoristiska målningen av ett toskanskt natthärbärke³, där en originell engelsk präst, mr Nosworthy, och en engelsk lady spelar huvudaktörernas roll i ett burleskt sceneri av svärjande vetturiner och postiljoner, »fina Engelsmän i skor och damasker», mulåsnor, hästar och höns: »Skådeplatsen war werkliken rik på olika scener. På ena sidan fläddes ett lamm. Helt nära dertill satt Mr Nosworthy på wakt bredwid en bakelsekorg, hwilken han af Ladys betjent fått tillåtelse att begagna. Stundom slumrade han in, men wagnade wid minsta buller och fattade i sin skatt. Kring spiseln sutto några Judar och en Judinna, som wille äta Påskalammet i Rom, la Padrona di Posta, som gaf sitt barn di, tjenstqwinnor, käringar och Vetturiner. Barns skrik, åsnors tjut, swordommar, gåspningar och stundom äfwen suckar, som framträngde ur några i denna olycka mindre hjeltmodiga själar, gjorde taflan lefwande.» Kommentaren lyder: »Jag hwarken bannades eller suckade, utan länge stående på en upphöjd plats, hwarifrån jag kunde öfwerskåda det hela, skrattade jag rätt godt.»

Tydligare än den humoristiskt turnerade realismen avtecknar sig de drag hos Kernell, som erinrar om »hjärtats filosof», den sentimentale flanören, i förromantikens romanlitteratur: lättroddheten, idyllstämningen, kärleken till enkla förhållanden med fromhetens och traditionens stilla ro. Allt som oftast glider läsarens tankar över till en av den förromantiska livsstämningens heligaste urkunder — Goethes *Werther*. Med tårar i ögonen stannar Kernell inför de bilder resan skänker honom av det oförskyllda armodets försakelser, av självupppoffrande arbete och from tillförsikt.⁴ Någon social tendens är det inte fråga om. Han är den sensible iakttagaren, nöjd att kunna lyckliggöra med småslantar, »dem jag så ofta bortkastar utan nytta».⁵

Den längtan ut, bort från vardagen, som hemsöker så många romantiker, är Kernell främmande. Liksom fadern ser han idealet i »den husliga och medborgeliga sällheten i ett verksamt och för mskor nyttigt lif». I stillheten känner han sig höra hemma, »i en tyst verksamhets-krets, och med de enkla, enformiga nöjen, som familj-lifwet erbjuder».⁶ Ett svagt eko av den tyska romantikens Wanderlust-poesi kan man väl lyssna fram i hans skildringar av fotvandringar i Tyrolen och Salzburg⁷, men han är ingen Taugenichts, trollbunden av postdiligensernas hornlåtar, ingen turist, förpliktad att »à l'Anglais gapa på dagswerke»⁸. »Jag har

³ *Res.*, s. 100 ff.

⁴ *Res.*, s. 12, 138 ff.

⁵ *Res.*, s. 139.

⁶ Brev t. hemmet (e.ä.) påskafton 1823 (cit. efter *Res.*, s. 144).

⁷ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823; *Res.*, s. 185, 206 f.

⁸ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 150).

ej något äfventyrslynne och duger för ingen del till resande», bekänner han, kort innan han börjar sin färd.⁹ Gång på gång återkommer han till sin vantrivsel med resans »äfwentyrar-lif». Med en allusion på en dikt av Atterbom talar han om sin »släng af Dalbons lynne».¹ Skygg stötes han tillbaka av vad han i det främmande uppfattar som flärd, lättsinne, råhet och tygellöshet, av allt, där »kött och blod taga för mycket ut sin rätt».² »De äkta kött-själarna» på Rubens tavlor väcker hans avsmak: »Allt är för köttsligt, faunist.»³ Ensamhetskänsla och hemlängtan är hans följeslagare. »En sådan oförmodad erinran», säger han om en utsikt, som väcker hågkomster från hembygden, »går såsom en blixtn genom själen och framkallar på en gång så många till hälften förgättna, till hälften nedtystade känslor och minnen, att man icke wet, om det röda hjertat klappar af glädje eller smärta, emedan glädje och smärta, i sådana ögonblick, nära och innerligt widröra hwarandra.»⁴

Hälsa och krafter är det omedelbara målet för Kernells resa. Den är också en bildningsfärd. Intensivare än kanske någon annan av romantikens resenärer betonar han »själens och hjertats förbättring» som ett huvudsyfte.⁵ Men den skall vara »lärörrik både för hufvud och hjerta».⁶ »Att lära känna människorna och bedömma dem mera billigt» är en av de vinster han väntar sig av den.⁷ Inga tillfällen försummas att »lära och beskåda det märkvärdiga».⁸ Redan från början ingår i resplanen en längre studievistelse vid något tyskt universitet. Passiv njutning, renodlat materiella angelägenheter avfärdas med den extreme romantiske idealistens likgiltighet. »För den som will något mer än vegetera — will söka föda för själen, är här allsintet att finna», blir omdömet om Nizza. »Inga ålderdomslemningar eller konststycken, inga lärda eller konstnärer, ingen Litteratur, inga böcker.»⁹ Den som reser i affärer, kan väl här lära något, erkänner han med understruken nonchalans om Marseille: »Men hwar och en söker sitt. Jag will se wären i det sköna Italien och Guds under i naturen der — och det stora, wackra, ädla, som mäktiga, snillrika och fromma menniskoandar hafwa tänkt och danat.»¹ Nästan ord för ord föregriper Kernell slutraderna i Heidenstams *Himladrottningens bild i Heda*.

*

Kernells Uppsala-år är den svenska italiaromantikens vårflodstider. Källflödena kommer från många håll: engelsk, fransk och inte minst tysk litteratur men också inhemska traditioner. Gustavianska resenärer och hemmapoeter, nyklassiker och förromantiker, har lindat elegiska och pate-tiska stämmningsrankor kring romerska ruiner eller drömt om favoners

⁹ *Mem.*, 3, s. 233 (*Res.*, s. 7).

¹ Brev t. C. Sjögren (*e.ä.*) 22.4. 1823.

² Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 14.2. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 57).

³ *Res.*, s. 205.

⁴ *Res.*, s. 65.

⁵ *Res.*, s. 51.

⁶ Brev t. hemmet (*e.ä.*) påskafton 1823 (cit. efter *Res.*, s. 145).

⁷ Brev t. hemmet (*e.ä.*) 27.6. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 216).

⁸ *Res.*, s. 205.

⁹ *Res.*, s. 73.

¹ *Res.*, s. 57.

fläktar kring lagerlundar och marmorstoder. Med färgen från Goethes *Mignon* och Schillers sydländska ideallandskap lever Italien i det begynnande 1800-talets poetiska längtans- och skönhetssyner. Atterboms hemkomst från sin europeiska odysseé sätter ett första högvattensmärke. Hans Rom-brev i *Swea* 1820 och de hesperiska minnesbilderna i utkastet till sagospelen *Fågel Blå* och *Lycksalighetens ö* ger värme och glans åt italia-svärmeriet och eggelse åt fantasien.

Den bild av Italien, som romantiken har tagit i arv och berikat med nya drag, är också Kernells: »en värld av minnen», »naturens underland», »konstens helgedom». Några mer påtagliga influenser från den europeiska italiaromantikens sakrala böcker finner man väl ej i Reseanteckningarna. Men Jean Pauls *Titan* med dess italienska fantasivisioner är med i hans resebibliotek, Fouqués »retande målning af Provence» blir en måttstock för intensiteten i hans upplevelse av Söderns natur², och som så många andra av romantikens resenärer söker han associationsfästen för sina reseinttryck i madame Staëls *Corinne*.³ Den svenska italiaromantikens klassiska dokument, Ehrens värds *Resa till Italien*, är en oskiljaktig följeslagare och citatkälla. Resebrevens tonfall är Kernells egna, men de vittnar också om hans hemortsrätt i Uppsala-romantikens stämningsatmosfär.

I åtskilligt har Kernell varit en skeptisk adept — och för övrigt är ju varken skepsis eller kritik främmande för åtskilliga av hans lärofäder. Redan före resan anar han, att Söderns natur med all dess »herrlighet och prakt» kommer att vara »stumm och döf» för hans djupaste behov.⁴ De erfarenheter han gör, bestyrker aningen. Idealbilden får av dem ett rikare konkret liv men också skuggor av desillusion och kritik.

Södern möter han: Sydspaniens eviga sommar, Riviera-vårens färgglöd. Blicken öppnas för den sydländska naturens »alldeles egna skönhet». Allt är »mera couperadt, brutet och störtande, än i Norden». Bergen skjuter djärvare mot höjden, dalarna är djupare och mer leende. Och ändå, tillägger han, »talar Nordiska Naturen ett språk, som jag bättre förstår».⁵

Den reserverade hållningen blir innanför den italienska gränsen ännu tydligare. Snabbfärden från den liguriska kusten till Rom, i regnigt och dimmigt marsväder, inger inte »det bästa begrepp om la bella Italia i a». Naturen har, liksom människorna, »ett torftigt, eländigt och smutsigt utseende».⁶ Ingenstans brytes den tröttande enformigheten av »stora watten», olivskogarna med sin »gråskymliga» grönska saknar den friskhetens tjusning, som är de svenska björklundarnas: »Allt blir dock här, med all sin ymnighet, så smått, när det jämföres med Nordens natur.»⁷ Enformighet förblir naturens signum också under återfärden genom Apeninernas »ängsliga» ödslighet, över Lombardiets golvplaner slätter.⁸

Det finns hos Kernell inte heller annat än vaga glimtar av romantikens intresse för det sydländska folklivet. Gibraltars brokiga vimmel av natio-

² *Res.*, s. 66.

³ *Res.*, s. 113 f., 126.

⁴ Brev t. hemmet (*e.ä.*) 25.8. 1822 (cit. efter *Res.*, s. 11).

⁵ *Res.*, s. 78.

⁶ *Res.*, s. 90.

⁷ *Res.*, s. 94.

⁸ *Res.*, s. 168, 180.

naliteter har omedelbart fängslat honom, men allteftersom kontakten — i Sydfrankrike och framförallt i Italien — får en intimare karaktär, blir omdömet om Söderns folk mer och mer negativt. »Serenadlandet Italien är», säger han i ett brev till Carl Sjögren, »en poetisk fiction.»⁹ Moralisk löslighet, social oordning, lättsinne och osnygghet är italienarnas förhärskande drag. Med den konservativa moralistens olust reagerar Kernell mot »den herrskande slappheten och friheten från alla band» i förhållandet mellan man och kvinna, husbonde och tjänare, »cavalierer» och gatstrykare: »Allt går brokigt till; ingen ordning, intet familjelif, herre och dräng äro lika goda.»¹ »Gud vet», utropar han i brev till Carl Sjögren, »hvaraf det kommer, att de skönsta länder i Europa bebos af ett slags halfbarbarer.»²

Till de moraliska antipatierna kommer politiska. Kernell är konservativ, men som nästan alla de svenska romantikerna tar han häftigt parti mot den reaktion, som präglar Sydeuropas politiska liv. I Spanien hör han med avsky ryktena om »den Heliga Trons försvarare», morderna och plundringarna i deras spår. Intrycken av de italienska småstaterna blir — med Toskana som ett enstaka undantag — genomgående mörkt. Om italienarna som politisk nation hyser han inga förhoppningar. Allt är dem likgiltigt. »Det tyckes också derföre wara dem likgiltigt, om de i dag hafwa den ena, i morgon den andra beherrskaren.»³ Den inställningen är han inte ensam om. Frihets- och enhetsdrömmen blir först vid 1800-talets mitt på allvar ett element i italiaromantiken. Mot bakgrunden av regeringarnas obskurantism, folkets okunnighet och fattigdom, adelns andrygghet, det österrikiska polisväldet avtecknar sig — som för de svenska italiafararna i gemen — Napoleons hjältegestalt: den man, »som för några år sedan med starka armar höll tömmarna och tyglade packet».⁴ Kernell har de vecka naturernas veneration för den hänsynslösa kraften, när den bär geniets adelsmärke.

Alltmer utvecklas Kernell under intryck av resans erfarenheter till vidsynt förståelse för religionens skilda uppenbarelseformer. »Tusende saker, om hvilka jag förr haft ganska dunkla begrepp, stå nu i klart ljus för mig», skriver han till modern från Rom påskaftonen 1823.⁵ »Och huru mycket har jag ej lärt af människornas olikheter i lynne, i seder, i tänkesätt, i allt, utom deruti, att alla sträfwa till lycksaligheten, som de tro sig finna hwar och en på sin väg — alla mena sig rätt uppfylla samma faders wilja, när de lefwa enligt sin Religion — alla hafwa sina fel och sina goda sidor. Huru många ensidigheter och fördommar förswinna icke, när man får försätta sig in ibland alla dessa olikheter, wänja sig wid alla bruk och lefnadssätt, och se sakerna på nära håll!» På sitt sätt tillgodoser katolicismen de känslans behov, som för Kernell med hans herrnhutiska orientering hör till väsentligheterna. Den »öfwerspända sentimentalitet och extas, som äro wanliga hos de Catholska Presterne», kan på en protestant

⁹ 22.4. 1823 (e.ä.).

¹ Res., s. 133; brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter Res., s. 152).

² 22.4. 1823 (e.ä.).

³ Res., s. 134.

⁴ Res., s. 74.

⁵ Cit. efter Res., s. 145.

göra ett löjligt intryck. Men är den inte vrängsidan av en förtjänst? »I Lutherska länder får man deremot ofta höra de heligaste sanningar afhandlas med en dödande köld. Är det bättre? Jemförelsen mellan dessa båda ytterligheter, blir ganska lärorik.»⁶

Äkta religiositet vinner Kernells respekt utan varje dogmatisk begränsning. Han känner »andaktens i n r e ljufhet» inför uttryck av naiv fromhet, den »oändliga skönheten» i en procession av enkelt lantfolk.⁷ Rörelse och vördnad fyller honom, när han träder in i Roms S:t Peters-dom: »Detta rumm — tänkte jag — är ett heligt rumm, och här bor wisserligen Gud. Härifrån hafwa tusende sinom tusende suckar uppstigit till hans thron, härifrån höjas på e n g å n g flera böner, än kanske från någon punkt på jorden. Det är ljuft, att äfwen här få bedja.»⁸

Kernells religiösa grundsyn bestämmer hans uppfattning av S:t Peter som arkitektoniskt konstverk. Här är Ehrensvärd inte längre auktoritet. Gentemot Italia-brevens hårda dom över katedralens överdimensionering, stödd på principen om »människans behov» som arkitekturens norm⁹, hävdar han det kristna templets speciella uppgift. Att avpassa allt efter behovet är en regel, som kan gälla om byggnader, avsedda för »timmliga beqwämligheter»: »Men då ändamålet är att lyfta människans tankar till det ewiga, synes mig bäst, när hon påminnes om sin ringhet genom anblicken af det stora, det O ä n d l i g a s lilla afbild, som wisserligen är öfwer hennes timmliga, men ej öfwer hennes a n d l i g a behof. Blott för att tillfredsställa det sednare, är det ju dock, som hon inträder i helgedomen, att frambära andaktens offer inför sin Gud!»¹

»Andaktens offer» är heligt också i sina katolska former. Men Kernell gripes aldrig av den estetiska berusning, som den katolska kultens mystik och rikedom framkallar hos så många tyska italiafarare och som inte lämnar kusinen Atterbom helt oberörd. Blandningen av andligt och profant upprör honom. »Religionens ljus», skriver han till Carl Sjögren, »hålles under skäppan och innehållet har försvunnit i den för formen.» Prelaternas ståt och prakt gör ett besynnerligt intryck: »jag tänker på Christus och hans apostlar».² Inför sådant känner han sig mer luthersk än någonsin. Aversionen mot allt, som kan misstänkas vara endast yttre form, utan »inre medvetande», smälter samman med hans hemlängtan. Ett *Miserere* i Sixtinska kapellet, där rösterna klingar som änglaröster, väcker inte den »hjärtliga rörelse» som en psalm, sjungen med ostämnda röster i en svensk bondkyrka.³

Den heliga veckans högtidligheter har Kernell sett fram emot med stora förväntningar.⁴ I estetiskt avseende är de inte heller någon besvikelse. Illuminationen av S:t Peter är ett skådespel, »så förtrollande vackert, att det ej kan jämföras med något annat, än då man om aftonen hört en saga och om natten drömmer om ett féeslott. — — — Hela Cupolen, kyrkan och Colonnaden ser på afstånd ut som ett eld- eller genomskinligt

⁶ *Res.*, s. 114.

⁷ *Res.*, s. 43, 59; jfr även *Res.*, s. 138 ff.

⁸ *Res.*, s. 109.

⁹ Ehrensvärd, *Resa till Italien*, 1925, s. 87 ff.

¹ *Res.*, s. 109 f.

² 22.4.1823 (*e.ä.*).

³ *Res.*, s. 111.

⁴ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 14.2.1823 (*Res.*, s. 53).

glindrande topas-slott, som tyckes sväfvä på den blå himlen.» Påskaftonens fyrverkeri från S:t Angelo »öfvergår allt, hvad man i den vägen kan tänka sig stort och prägtigt».⁵ Men ur religiös synpunkt är det stora praktuppbådet »det osmakligaste theater-gyckel», »en Opera med många granna decorations-förändringar».⁶

Det är Rom med trakten däromkring, som får huvudparten av Kernells italienska dagar och huvudparten av hans egentliga reseanteckningar. Här möter han till slut dock just det Italien, som alltifrån barndomen eggat hans fantasi och som därför omedelbarast uppleves, när det in concreto öppnar sig för honom: den antika odlingens medelpunkt, »ålderdomslemningarnas» heliga mark. Här — och först här — talar också Söderns natur i all dess »herrlighet och prakt» till hans sinnen, och här slås portarna på allvar upp också till »konstens helgedom».

Med pilgrimens andakt närmar han sig »den gamla worldsbeherrskande Staden, efter hwars åskådande han så högt längtat».⁷ Det första intrycket blir besvikelse: ruinerna motsvarar inte det begrepp han gjort sig om »det gamla Roms herrlighet».⁸ Men desillusionen viker för — eller växlar med — andra stämningar. Minnen från studieårens latinläsning skänker de nya upplevelserna atmosfär och helgd. I vagnarnas rassel på Corso lyssnar han till horatianska ekon från romerska rännarbanor: »meta, fervidis evitata rotis».⁹ Campo Vaccino, det gamla Forum, leder hans tankar tillbaka till ciceronska tal. En konststridning i Augustus' mausoleum ger en vision av Caesar, sprängande över Rubicon.¹

Han upptäcker triumfbågarnas och templens skönhet, de fornomerska brobyggnadernas genomskinliga lätthet, Colosseums gigantiska kraft. Pantheon, som först gör ett svagare intryck än väntat, blir snart föremål för hänförd beundran: »Någon ny skönhet upptäcker man der beständigt. — — — Menniskan, som kan frambringa något så stort, så waraktigt, som kan eftersträfwä och redan nära upphinna en så skön idé, hwilken lefwer under årtusenden och hos efterkommande väcker samma känslor — människan skulle dö för alltid? Här kan man icke twifla på odödligheten.»² Han stämmer in i den mängsekelgamla kören om det förgångnas storhet och eftervärldens banala obetydlighet. »De gamla hade smak och wi hafwa sökt smak», citerar han efter Ehrensvärd.³ »Romarne byggde som giganter, högt, stort, fast», den nya tidens palats och kyrkor stannar vid det medelmåttiga »eller åtminstone blott stort i smått».⁴ S:t Peter är det bestyrkande undantaget. Vatikanens marmor-, porfyr- och mosaikprakt kan väl avlocka Kernell ett förtjusningsutbrott⁵, men eljest ser han i de romerska renässans- och barockpalatsen, så eggande för Atterboms fantasi, bara lokaliteter för de konstskatter, som de rym-

⁵ Brev t. G. Knös (U. U. B.) 20.4. 1823.

⁶ Brev t. vännerna i Uppsala (Link.) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter Res., s. 170).

⁷ Res., s. 103.

⁸ Res., s. 106 f.

⁹ Res., s. 104.

¹ Res., s. 116.

² Res., s. 115 f.

³ Res., s. 115.

⁴ Res., s. 122, 127.

⁵ Brev t. G. Knös (U. U. B.) 20.4. 1823.

mer. Om det nya Rom en gång faller i ruiner, kommer S:t Peter att vara det enda av dess arkitekturverk, som lämnar varaktiga spår efter sig. »Huru annorlunda», utropar han, »med Pantheon, Gamla Muren, Claudii wattuledning, Colosséen o. s. w. De skola sannolikt öfwerlefwa jemwäl en ny förstöring, åtminstone till någon del.»⁶

Det parentetiska tillägget — »åtminstone till någon del» — har en resignerad klang. Kernell har inte en Atterboms vida historiska perspektiv; hans meditationer över det förgångna rör sig helt på moralens område. Ruinerna talar om vanskligheten i all jordisk strävan: »man wet om de flesta ej mer, än att de äro spillror af forntidens storhet — wet ej, åt hwilka Gudar eller menniskor de warit bestämde».⁷ Det är Predikarens gamla visdom, »fåfångligheters fåfånglighet», som alltsedan renässansen varit ett huvudtema i elegisk ruinromantik. Scipionernas grav bebos av människor utan aning om de stolta minnen, som är förknippade med den: »Till denna likgiltighet för det stora, det som öfwerlefwer människoslågterna, kunna arfwingarna af hjeltars ära nedsjunka.»⁸ Colosseums öde blir symbol för det ironiska i tidsåldrarnas växling. Här samlades en gång mer än 80 000 människor för att njuta skådespelet av martyrernas död: »Nu predikade i denna samma byggnad — en Munk!»⁹ Med en blandning av fascination och horreur inför historiens nyckfulla drama ser Kernell ut över lämningarna av Palatinens kejsarpalats: »der reside-rade ömsom en Trajanus, ömsom en Heliogabalus!»¹

Det är dock inte staden Roms monumentala lämningar, som behärskar Kernells italiabild. Inför själva deras omätlighet griper honom en känsla av trötthet. Mer än »architectoniska mästarstycken» lockar den »Hesperiska naturen» i Albano, Frascati, Tivoli och Terni.² Först i skildringarna härifrån — i breven till Uppsala-vännerna — sveper fläktar av fullt utbildad italiaromantik fram över Reseanteckningarna. Adressaternas väntade hänförelse inför vad de flesta av dem upplevt bara som drömbilder, inspirerar brevskrivaren. Stilen får lyriskt schvung.

Associationerna till antiken är med också här. Rytmer i flacciska oden ackompanjerar kaskatellernas sorl i »gröndrifworna» kring Maecenas' och Horatius' villor.³ Vingårdarnas murgrönsklädda ruiner, ett Bacchustempel på en höjd, nymfen Egerias grotta, omgiven av en betande boskapshjord, blir associativa element i ett landskapssceneri, vaga anslag av pastoral stämning.⁴

Gripen och hänförd står Kernell nu inför Söderns natur, men någon naturintimitet är det inte fråga om. Aspekten är — som hos flertalet av tidens resenärer och naturskildrare — landskapsmålares: utsikten över Campagnans havs- och berghorisonter, de »pittoreska vuerna» av med grönska »besnöade» bergstup, av flodernas slingrande lopp mellan »brådbranta» bergväggar, klädda med myrten, murgröna och färggnistrande,

⁶ *Res.*, s. 128.

⁷ *Res.*, s. 117.

⁸ *Res.*, s. 118.

⁹ *Res.*, s. 107.

¹ *Res.*, s. 117.

² Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 150).

³ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 157).

⁴ *Res.*, s. 119.

blommande träd.⁵ Associationer till målarkonsten ligger nära till hands. Tiberdalen med dess ruiner och städer skimrande på höjder och bergsluttningar för tankarna till »Raphaels och Giulio Romanos fond-landskaper».⁶ Naturintrycken samlas till stämningstavlor. »En större utsigt har jag aldrig njutit», utropar Kernell efter en kväll vid det gamla Tusculum: »De högsta pinier, cypresser och ekar, lager- och bok-lundar, landthus, kloster, kyrkor, Frascati med alla dess villor, Campagnan, Rom på afstånd och hafwet — allt låg under mina fötter, skiftande i den nedgående aftonsolens skimmer. Längre stod jag der försänkt i ljufwa och långtande känslor.»⁷

Kernell äger inte en Atterboms förmåga att med nyanserade attribut återge färgskiftningarnas intensitet och rikedom och dagrarnas spel. Grönt är nära nog hans enda kulörbeteckning. Men i monotona upprepningar av uttryck som »drifwor af grönska» och »brådstörtande» söker han fånga den slösande yppigheten och den pittoreska brutenheten i Rom-nejdens landskapsbild. Regnbågsskimret över vattenytorna, ljusreflexernas dans som »flygande stjernor» i skymningen, näktergalssången, flodbrusets »musikalska återskall» från bergen — allt samverkar till visionen av en Felicias park på Lyeksalighetens ö.⁸

Hänryckt upplever Kernell den sydländska naturens sjudande liv. Han är »drucken», huvudyr. »Jag visste i sanning ej», skriver han efter en kväll i Terni-dalen, »om jag sof eller war waken: jag war alldeles tjust och kunde ej straxt återwinna sinnets fullkomliga jemnwigt. — — — Aek! att jag ej är Skald — ej kan gifwa form åt alla de sagospel, som yra i mitt hufwud ännu, när jag tänker på denna underliga afton, efter hwilken jag följande morgon wagnade nästan halfrusig.»⁹ Gång på gång återvänder han till förnimmelsen av hur naturen »l e f w e r i detta herrliga land», »så w e r k l i g t f r i s k t l e f w e r», att han frestas önska sig själv förbytt till ett träd eller en kaskatell.¹

Antiken vinner här ny aktualitet och ny innebörd. Myternas gestalter får symbolens konkreta liv. I Anioströmmens kaskader skymtar »de Gammles nympher och flodgudar», vattenbrusets eko i bergen blir bergandarnas svar på flodnymfernas sång. Han tycker sig »nästan höra och se naturandarna, nästan wara i sällskap med Dryader och Najader».² Själv diktar Kernell en saga i Fouqués Undine-stil om Velino-flodens bröllop med Nera, om minnet av »de äldsta tider, då menniskan ännu lefde i ostörd förtrolighet med naturen», umgicks med den i »ren, obefläckad oskuld» och ägde förmågan att förstå dess »dunkla, hemlighetsfulla språk».³ Det är genklanger av Schillers *Die Götter Griechenlands*, Tegnér's *Asatiden* och otaliga andra romantikens guldåldersdrömmar, som här väckes till liv av Tivoli- och Terni-dalarnas »sagospel».

⁵ *Res.*, s. 136, 140 f.; brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (*Res.*, s. 157 ff.).

⁶ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 160).

⁷ *Res.*, s. 140 f.

⁸ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 161 f.).

⁹ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 163).

¹ *Res.*, s. 162, 147.

² *Res.*, s. 147; brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 151).

³ *Res.*, s. 163 ff.

Den extatiska naturupplevelsen modifierar — om än bara tillfälligt — synen på italienarna. Ute i Rom-naturens sjudande liv får den italienska livsformen sin förklaring som ett kongenialt uttryck för Söderns inneboende anda, den levande antikens egen livsluft: »Det är det enkla, okonstlade, fria, i antik mening oskyldiga naturlif, som man här och förmodligen endast här på hela jordklotet lefver, hvilket är så hänförande och hvarom man, utan att hafva varit i Rom, omöjligt kan göra sig riktigt begrepp. Allt andas här naturens friskhet och glädje och frihet.»⁴ En världshusscen kan nu — trots beskrivningens abstrakta fåordighet — ge en vag skynt av samma betagenhet i pittoreska folklivsmotiv, som kännetecknar vännen Laureus' italienska genre-måleri. »Jag hvilade några timmar», antecknar Kernell från en vandring till Frascati, »åt middag i en Osteria, bland bönder, som spelade kort, drucko win och sjöngo chörer. Att resa till fots, att lefwa med folket och se det på nära håll, har ett stort interesse för mig. Man lärer först på detta sätt känna människorna, och bedömer dem mindre ensidigt.»⁵ Fredmans-epistlarnas toleranta pastoralstämning smyger sig in i reaktionerna inför tiggarnas fräcka aggressivitet. Denna blir något »pötiskt och hörande till saken»: »När man ser, känner, njuter så mycket skönt, förekomma de oförskämda Italienska tigarne, som nästan wid hwart steg förfölja en resande, såsom Satyrer, ett slags skogsmenniskor i hwita skjortor, med bruna physionomier, som spela comedie för att göra det hela lifligare.»⁶

Kernells avsked till Rom blir en lovsång till »ungdomens och fantasiens och glädjens stad»: »I dig återlefwer man de Gamlas tider, då människan, i full känsla af sin styrka, danade de oförgängliga minnesmärken, som skola bestå, så länge Du finnes! I dig lefwer man å nyo det glada, oberoende, sorgfria ungdomslifwet, som snart skall bortbytas mot mannaålderns kalla beräkningar och tyngder.»⁷

Men den njutning Kernell känner inför Söderns härlighet, är blandad med samvetsoro. Liksom Atterbom upplever han motsatsen mellan »Italiens lekande wällustiga yppighet» och den nordiska naturens stränghet och allvar⁸, mellan hedniskt och kristet, sinnligt och andligt. Italien blir en Armidas ö med »förföriska Sirén-sånger» och full av hednisk lockelse.⁹ Osynliga snaror vill fånga honom, så att han åter tillhör »de Gamle Gudar, som der ännu lefva och herrska».¹ »De Gamle Gudar», säger en kännare av svensk romantik, »det är ännu en gång från den fromme Kernells mun de halvt symboliska ord, som, hur än innebörd och betoning växlade, för Goethe och Oehlenschläger, för Geijer och Atterbom, betecknade det hedniskas dunkla värde.»² »Ingen ting», skriver Kernell själv till Malla Silfverstolpe, »är lättare, när man lefver i Rom, än att vara i antik mening religiös (jag menar dermed att vara blott naturdyrkare), ingen ting svårare än att vara Christen och i hvarje ögonblick vara rätt öfvertygad

⁴ *Mem.*, 3, s. 239 f. (*Res.*, s. 143).

⁵ *Res.*, s. 138.

⁶ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7. 1823 (cit. efter *Res.*, s. 162 f.).

⁷ *Res.*, s. 148.

⁸ *Res.*, s. 192.

⁹ *Res.*, s. 188.

¹ *Mem.*, 3, s. 244 (*Res.*, s. 220).

² C. Santesson, *Resenstrycken i Lycksalighetens ö*, i *Dikt och Studie*, 1922, s. 98.

om att 'mitt ok är ljufligt och min börda är lätt'.»³ Ännu starkare betonas de moraliska farorna i brevet till Gustaf Knös den 27 juni 1823.⁴ Lättfärdigheten, sinnligheten vinner omärkligt makten över ens sinne: »Verkligen, Italien är de gamle gudars land! Naturen der är — för mig — en sirén, och jag kan ej se de sköna konsterna oskyldigt; mitt öga är ännu ej nog enfaldigt. Jag ser verkligen blott två vägar: den ena att följa med den strömmen, som hvirflar i sinnlighet och njutning och dyrkar de gamla naturgudomligheterna — den andra att sluta ögat till, vara eremit, munk, och anse natur och konst såsom syndig och befläckad.»

Den moraliska och religiösa problematiken spelar så in också i Kernells konstupplevelse.

»Min känsla och kärlek för de bildande konsterna», skriver han från Rom till Carl Sjögren⁵, »hade aldrig varit så liflig, som för Poésien och Musiken.» Konstaterandet kunde sägas vara en truism. Poesi och musik hade under Uppsala-åren varit den livsluft Kernell andats; rikare erfarenhet av bildande konst hade han före resan saknat tillfällen att förvärva. Italien uppenbarar här en ny värld. Du kan aldrig föreställa dig, anförtror han vännen, »huru riktigt glad, ja verkligen rörd jag blef öfver att jag också kunde inse och känna huru skön denna stråle af den enda eviga skönheten var».

Just det nya i upplevelsen har väl fört med sig, att de gamla intressena skjutits i bakgrunden. Några få opera- och teaterbesök noteras i Resanteckningarna, utan livligare engagemang. Sparsamheten i dessa avseenden har också förvånat samtida läsare. »Med kännedom af den sällsynta mimiska och musikaliska talang, som varit Förf:s tillhörighet», anmärker Beskow i en recension, »har Rec. med verklig ledsnad funnit så få yttranden öfver musik och mimisk konst i dessa Anteckningar».⁶ De obligatoriska vallfärderna till de stora italienska renässansdiktarnas minnesplatser företar väl också Kernell: Petrarcas födelseort Arezzo, Tassos grav i S. Onofrio, hans fängelse i Ferrara och Ariostos boning i samma stad. Men berättelserna om dem blir föga mer än summariska turistkonstateranden. Entusiasmen förbehålles de bildande konsterna.

Skulpturens skönhet lär Kernell känna. I Rom möter honom en rikedom av antika och moderna »mästarverk» så stor, att blicken villrådlig irrar omkring i denna oändlighet. Överallt ser han i antikens konst den absoluta värdenormen. Med personlig nyansering av manlig styrka och kvinnlig grace har de moderna skulptörerna — bland dem nordbor som Thorvaldsen, Fogelberg, Byström — sökt närma sig antikens ideal.⁷ Men bara i Canovas verk, där »marmorn lefwer» och »har sjelf känslor, som meddela sig», har dessa ideal helt inkarnerats på nytt.⁸ Canova blir det stora undantaget från Ehrensvärds regel om fåfängligheten i den moderna konstens strävan att nå upp till antikens idealkonst⁹ men också vittnesbördet om dess absoluta beroende av den klassiska markens stimulerande kraft: »Det är blott

³ *Mem.*, 3, s. 240 (*Res.*, s. 143).

⁴ *U. U. B.*

⁵ 22.4.1823 (e.ä.). Jfr *Res.*, s. 112 f.

⁶ *Swea. Tidskrift för vetenskap och konst*, 9: 3.

⁷ *Res.*, s. 135; brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.-4.7.1823 (*Res.*, s. 152 f.).

⁸ *Res.*, s. 112.

⁹ *Res.*, s. 115.

i Rom, bland den gamla världens mästarkonst, som Mästare i S c u l p t u r kunna bildas.»¹

Tonvikten i det anförda citatet ligger på s k u l p t u r. Här gäller antikens auktoritet. Något djupare personligt förhållande till den antika bildhuggarkonsten har Kernell väl inte lyckats vinna. Inte ens hans mest entusiastiska omdömen går utanför den fraseologi, som hör till det ehrensvärdiska allmängodset i tidens svenska konstbetraktelser. Varmare, innerligare, blir tonen, när han söker uttryck för vad han känner inför det italienska renässansmåleri, som från kyrko- och galleriväggar strålar emot honom, framförallt i Rom men också i Genua, Florens och Bologna och — senare — i de sydtyska konstmetropolerna. Reflexionerna och meditationerna blir *Herzensergiessungen eines kunstliebenden Klosterbruders*. Wackenroders namn möter visserligen ingenstans i Kernells brev och anteckningar, men av Wackenroder-entusiasterna J. U. Ekmarck, vännen från Domtrappshusets aftoncirklar, bör han inte sällan ha hört det uttalas, och själsfrändskapen med den tyske romantikern är ett faktum. Också till en sentida själsfrände går tankarna: ibland är det nästan, som om Kernell slagit följe med mästern Gudmund på en »kvällpatrull» i *Vapensmedens* Jönköping.

Kernell äger ingen konstteoretisk eller konsthistorisk lärdom. Han låtsas inte heller besitta den. Några konstnärernas namn, en abstrakt snabbkaraktäristik av grupperingens rikedom, det illusoriska perspektivet, ljusets och skuggornas lyckliga förening, färgspelets smältande mjukhet — det är ungefär allt han ger av estetisk kommentar, kanske till en del ekon från diskussionerna i den svenska konstnärskrets, där han i Rom hade sina umgängesvännar: Byström, Laureus, Mörner och några till.² Vad som skänker konsten dess egentliga värde, är för Kernell inte artistiska finesser utan den inre upplevelse, som av den förmedlas och som återspeglar konstnärens egen fromhet och renheten i hans inspiration. Direkt eller indirekt är han Wackenroders lärjunge. De stora konstverken »framlockar den i människans hjerta slumrande ewigheten, så att själen är helt och hållet rörelse».³ »Jag kan föreställa mig», skriver han om Domenichinos *S. Hieronymus' nattvard*, »huru glad Domenichino måste hafwa blifwit, då han målat den gossen, som ligger på knä och i sin blick röjer på en gång så mycken förwåning och rörelse. Det är omöjligt att se honom, utan att sjelf blifwa förundrad och rörd.»⁴ En tavla av Carlo Dolei — ett Kristus-huvud — ville han varje dag kunna betrakta på nytt: »Den skulle förädla och förbättra mig.»⁵ Guido Reni, som i sin *Assumptio Virginis* så kunnat måla »hänryckningen af salighetens första känsla», måste i sin egen själ ha erfarit en aning av dess glädje.⁶

Konstnären framför andra är Rafael, »den idealiska naturens målare», som ur naturen framsökt »de ewiga gömda urbilderna». Transfigurationens »glans af salighet», madonna- och helgonbildernas »ö ä n d l i g a skönhet, lånad både från himmelen och jorden» — sådana syner är en själens

¹ *Res.*, s. 134.

² *Res.*, s. 111.

³ *Res.*, s. 83.

⁴ *Res.*, s. 121.

⁵ *Res.*, s. 126.

⁶ *Res.*, s. 85.

hälsa.⁷ Men liksom Italiens natur rymmer dess konst för Kernell en fara. Det ovan citerade brevet till Gustaf Knös bär vittnesbörd därom. Reseanteckningarna belyser den med ett konkret exempel. Rafaels *La Fornarina* låter åskådaren förnimma den sinnlighetens förledande makt, som konsten kan utstråla: »En fågling af detta slag, så rent af blott sinnlig, är dock i mina ögon med all sin glödande och lockande yppighet, långt mindre ljuflig än förfärlig.»⁸ Också den italienska konsten kan vara en Armidas ö — att tjusas av och att fly bort ifrån.

*

Tyskland ger reaktionen mot italiaintrycken. Motsättningen mellan Södern och Norden — ett älsklingsstema i nyromantisk spekulation — hade sysselsatt Kernell alltifrån resans början. Det bevarar sin aktualitet också på tysk mark.

Av tysk natur får han sina mest levande intryck under fotvandringarna i Alperna och under Ems-resan genom Rhen-dalen. Kernells smak är den allmänt romantiska. Det pittoreska står hans hjärta närmast. »Odladt, men slätt och tråkigt», »slät och utan omwexling», blir hans omdöme om trakter — t. ex. delar av Franken —, som inte erbjuder måleriska scenerier.⁹

Med »Italiens lekande wällustiga yppighet» förenas i Tyrolen »den Nordiska naturens majestätiska allvar och stränghet».¹ Söderns »alldeles egna skönhet» är ännu närvarande — i terrängens djärva brytningar med »afgrunder och bråddjup», i dalgångarnas orange- och olivträd.² Men granar och björkar bringar bud från hembygden. »Owillkorligt», utropar han, »utsträckte jag armarna och helsade dem, alldeles som en länge saknad ungdomswän skulle hafwa mött mig.»³ I bakgrunden lyser Alperna med snöhöljda hjässor. Så fullkomlig har naturen aldrig förr tett sig. Skönheten har förlorat sin förledande makt: den är nordiskt kysk. Italiens natur rycker människan ned till jorden: »Här åter lyftes själen till himmelen.»⁴

Naturen präglar nationalkaraktären. Nordens folk är ett annat än Söderns. Till Kernells älsklingsförfattare hörde den schweiziske historikern Johannes von Müller⁵, och idealbilden av en germansk alprepublik i dennes *Geschichte der schweizerischen Eidgenossenschaft* har nog inte saknat betydelse för Reseanteckningarnas uppfattning om nordiskt kynne. I Tyrolen finner Kernell »ett lyckligt, fritt folk, en riktig odal-allmoge — ingens herrar, ingens tjenare». Han känner igen »den Nordiska trohjertigheten, enfalden och redligheten». En tjänst bjudes som en glad gåva: »Hwilken motsats mot folket i Italien, som peka ut vägen helt flygtigt

⁷ Brev t. vännerna i Uppsala (*Link.*) 4.6.–4.7.1823 (cit. efter *Res.*, s. 175 f.); *Res.*, s. 121.

⁸ *Res.*, s. 126.

⁹ *Res.*, s. 251; brev t. Atterbom (*Link.*) 15.11.1823 (cit. efter *Res.*, s. 254).

¹ *Res.*, s. 192.

² *Res.*, s. 186 f., 192.

³ *Res.*, s. 195.

⁴ *Res.*, s. 188, 192.

⁵ Brev t. G. Knös (*U. U. B.*) 1.6.1822.

med ena handen och räcka fram den andra för att mana ut betalningen.»⁶ De knäppta händerna och de blottade huvudena vid klockringningen från kyrkor och kloster, vägkruifixen och Maria-bilderna, processionerna av allmoge i pittoreska folkdräkter — i allt talar andakt, omedelbar och rörande.⁷ Religionen är alltjämt Söderns, men de katolska ceremonierna har här ingenting stötande för en protestantisk känsla: »Tecknet är ju ej saken: Jag värddar den ödmjuka tro, som i tecknet yttrar sig.»⁸

Också i Västtyskland möter Kernell Södern. Rheingau har »mycken likhet med Italien», det »gudomliga» Heidelberg är »Italien i Tyskland».⁹ Men det demoniska, det sinnesberusande, är inte med. Naturstämningen blir religiös, blir andakt. De milsvida utsikterna över den solbeglänsade Rhen och över landskapets växling av »ståtliga borgar, täcka byar och städer», vinberg och dalar, med stillheten bruten endast av klockklang från gotiska kyrkor och vallfararnas hymner, fyller honom med bön och tacksägelse.¹ Det finns hos Kernell inte heller i Tysklands-anteckningarna något av naturinlevelse. Han ger stämningstavlur, där naturintrycken ingår bara som sporadiska element. Sin suggestivitet får landskapsbilden för honom av de associationer den väcker — religiösa, litterära, historiska.

Italien hade för Kernell varit antikens land, Tyskland blir medeltidens. »Ruiner af gamla medeltids-borgar, kransade med murgrön och winrankor», reser sig på de tyrolska alpslutningarna. Överallt påminner honom, vad han ser, om »Tyska Riddare- och Kejsare-tiden». Liksom Atterbom fångas han av legendfloran kring kejsar Maximilian, »den siste riddaren».² Rhen-färden blir en odysse genom den tyska medeltidsvärlden: »Vid hvarje $\frac{1}{4}$ timma något nytt Romantiskt föremål — här visar sig medeltiden i sin rätta dag — menniskoslägtets poetiska ålder — ynglingåldern i den nyare historien — hjertat i hela historien!»³ Summariska uppräknings av borgnamn får belysa det »herrliga skådespelet af medeltiden och gamla tiden»: Ehrenbreitstein — »en Kung bland dessa Riddareslott» — Hammerstein, Rheineck, Drachenfels. Kulminationspunkter nås vid Rolandseck — Schillers Toggenburg — och vid Godesberg. Här »slutar sagowärlden».⁴

Över Kernells snabbvyer av tyska medeltidsruiner vilar inte någon elegisk dager. Det förgångna träder honom här till mötes som pittoresk idyll och poetisk, eggande vision. Men det är inte Rhenländerna, som ger de starkaste medeltidsintrycken — den stora historiska upplevelsen är Nürnberg. Skildringen i Reseanteckningarna⁵ — liksom i Atterboms Minnen — andas samma betagenhet i »kronan för alla Riksstäder» som Wackenroders *Herzensergiessungen* och Tiecks *Franz Sternbalds Wanderungen*. »Med egen magisk kraft» håller den Kernell fången i två hela veckor.

⁶ *Res.*, s. 188 f.

⁷ *Res.*, s. 193 ff.

⁸ *Res.*, s. 197.

⁹ *Res.*, s. 258; *Mem.*, 3, s. 252 (*Res.*, s. 266).

¹ *Mem.*, 3, s. 251 (*Res.*, s. 262 f.).

² *Res.*, s. 187 f., 201. Jfr Atterbom, *Minnen från Tyskland och Italien*, 2, 1859, s. 320.

³ *Mem.*, 3, s. 251 (*Res.*, s. 263).

⁴ *Res.*, s. 263; *Mem.*, 3, s. 251 (*Res.*, s. 264 f.).

⁵ S. 223, 225 ff.

»Den gamla ärewördiga Borgen, som F r e d r i k B a r b a r o s s a byggde och så ofta bebodde», ger fantasien ett namn att knyta an till ur den tyska »Riddare- och Kejsare-tiden». Innanför den »mörka, höghvälfda S c h w a b a c h e r T h o r» utbreder sig de gamla Nürnberg-borgarnas egen värld av gotiska kyrkor, monument, brunnar och sandstensröda gavelhus. De färgglada fönstren, de »med genombrytningar sirade» balkongerna, läktarna och trapporna, de höga salarnas »med konstigt snickeri och bildhuggeri» prydda väggar och dörrar, skåpens »dyrbara porcelainer och glas» vittnar om borgerligt konstsinne och borgerlig hantverkslust. »Med nästan fullkomlig illusion» känner sig Kernell förflyttad tillbaka från de »character-lösa» artonde och nittonde seklen, som han lämnat i München, till Dürers och humanisten Pirkheimers tidevarv. Avogheten mot den bayerska huvudstadens barock- och rokokoarkitektur är nära nog genomgående hos tidens svenska reseskildrare.

I Nürnberg öppnas hans ögon på allvar för de skatter, som den tyska 1400- och 1500-talskonsten gömmer. Helt oförberedd är han inte. Nazarénerna, som han i Rom bemött med en viss kylig reservation, vinner i München helt hans hjärta. Deras ledare, »den ljuflige mästaren» Cornelius, står nu för honom som Tysklands främste målare, »en ny Raphael». Han upptäcker också — i München och i Augsburg — den gammaltyska konst, som är en av nazaréernas inspirationskällor: medeltidens tyska bokmåleri, Burgkmairs, Dürers, Cranachs teckningar och miniatyrer.⁶ Men först i Nürnberg blir han riktigt klart medveten om Dürers snille. Också Vischers Sebaldu-monument, Adam Krafts Sacramentshus, Veit Stoss' krucifix bär här vittnesbörd om de gamla konstnärernas »flit och fromhet och genialitet». Och den »vårdande och hägnande kärlek» till det gamla, som kännetecknar Nürnbergs yngre arkitekter och målare, övertygar honom om att »det G a m m a l-T y s k a alltförwäl kan läggas till grund för den nyare konsten och till någon del i henne åter införas».⁷

Den fasta punkten i Kernells tillvaro blir alltifrån sommaren 1823 den lilla universitetsstaden Erlangen i Nürnbergs omedelbara närhet. Hans beskrivning av den i brev till hemmet⁸ formar sig till en Spitzweg-idyll: »sandstens-belagda, alltid rena gator», »hwhita två våningars stenhus med gröna jalousier eller luckor för fönsterna», utsikten genom stadsportarna över trädgårdarnas hagtors- och rosenhäckar, »orgorna» och sången från kyrkan mitt för hans fönster och varje kväll koralmusik av blåsinstrument från tornets altan. Medeltids- och 1500-talsstämningen i grannstaden Nürnberg finner här sitt komplement i ett slags tidlös biedermeier.

Vistelsen i Italien hade för Kernell, trots alla eggande upplevelser, inneburit isolering. Han hade, säger han i brev till Carl Sjögren⁹, saknat ett gott och trevligt sällskapsliv. Några italienska umgängeskontakter — utom konstnärskretsen kring Byström — tycks han inte ha haft, och det intreck han fått av italienarna med deras av all konvention obundna levnadssätt är, att »huslig treflighet och sällhet» för dem är främmande begrepp.¹ Tyskland bjuder rik ersättning. Här möter honom både gemenskapens värme och intellektuell stimulans.

⁶ *Res.*, s. 210 f., 213, 221.

⁷ *Res.*, s. 227 ff.

⁸ 12.11. 1823 (*e.ä.*); cit. efter *Res.*, s. 274.

⁹ 22.4. 1823 (*e.ä.*). ¹ *Res.*, s. 132.

Bland konstnärer och konstvänner i München och Nürnberg för Kernell »ett oändligen angenämt lif» i en atmosfär av hjärtlighet och gemyt.² Från veckorna i den bayerska huvudstaden nämner han umgänget med Cornelius, den svenske målaren Isak Salmson och den unge danske konsthistorikern N. L. Høyen, längre fram i sitt fädernesland banbrytaren för en konst, förtrolig med »Folkelivet i dets Sysler og Adfærd».³ I Nürnberg sluter han sig till arkitekten Heideloff, kopparstickaren Reindel, målarna Klein och v. Haller, alla entusiaster för gammaltyska konstideal.⁴ Det stillsamma studielivet i Erlangen kryddas av Stammtisch-samvaron med professorer och studenter, »garçon-lifwet, ehuru ej just på något öfwerdådigt sätt».⁵ I Schellings hem i Erlangen finner han — liksom i München hos professor Thiersch — det ombonade, trevna familjeumgänge han så högt skattar.⁶

Ännu kort före den personliga bekantskapen med Schelling är Kernells inställning till denne rent negativ. Den filosofiska spekulationen ställes här i kontrast till den enfaldiga kristna tron. »För filosoferna, för Schelling, behöfver Du ej varna mig», lugnar han från München Gustaf Knös. »De äro olyckligast sjelfva, de hafva råkat på brunnar, som intet vatten gifva, och törsta ihjäl. Jag vet nog, att Jesus Christus är den enda lifsens brunnen.»⁷ Men sedan han i Erlangen kommit den store filosofen personligt nära, är hans beundran utan reservationer. »Det är otroligt», skriver han till Malla Silfverstolpe, »hvad själen bildas och stärkes genom umgänget med en så mächtig ande! Han har öppnat för mig utsigter i klara rymder som jag förr aldrig sett.»⁸ Med lågande intresse följer han Schellings föreläsningar, och några utdrag ur dem — *Öfwer Mythologiens betydelse* — ingår i Resanteckningarna.⁹ »Man tror sig», utropar han i brev till Atterbom¹, »höra en Siare, som förtäljer och löser Urtidens gåtor för det närvarande släktet — eller en odödlig, som genomlefvat århundraderna och sett och hört alla deras skiften.»

Till de bekantskaper Kernell gör i kretsen kring Schelling, hör också mystikern Schubert, utforskaren av naturens nattsida, av sömnens och drömmens hemligheter. »En högst intressant man, hwars personlighet är ändå långt intressantare än hans märkvärdiga skrifter», meddelar Kernell Atterbom.² »Besynnerligt nog», tillägger han, »mötas här i Erlangen, den klaraste *Speculation* och den djupaste *Mysticism* i Schelling och Schubert.» I Resanteckningarna citeras några reflexioner ur *Symbolik des Traumes* och *Die Urwelt* om parallellismen men också förväxlingen mellan sinnligt och andligt.³ Intresset för de problem, som Schubert behandlar, har hos Kernell kunnat anknyta till personliga erfarenheter. »Hos Geijers», berättar Malla Silfverstolpe våren 1822, »lästes

² *Res.*, s. 225, 228.

³ P. Wilmann, *Dansk Kunst*, 1941, s. 52.

⁴ *Res.*, s. 227 f.

⁵ Brev t. hemmet (e.ä.) 12.11.1823 (*Res.*, s. 274, 276).

⁶ *Res.*, s. 203, 231 f.; brev t. hemmet (e.ä.) 12.11.1823 (*Res.*, s. 276).

⁷ 27.6.1823 (*U. U. B.*).

⁸ *Mem.*, 3, s. 247 (*Res.*, s. 249).

⁹ S. 232-239.

¹ 15.11.1823 (*Link.*); cit. efter *Res.*, s. 277 f.

² 15.11.1823 (*Link.*); cit. efter *Res.*, s. 279.

³ S. 246 f.

något om magnetism och somnambuler och Kernell omtalade för Malla, att hans yngre syster Sophie varit mycket sjuklig och haft en slags magnetisk sömn utan att vara magnetiserad, hvarunder hon tyckte sig se och tala med sin far, död för flera år sedan.»⁴

I Schelling-kretsen vinner Kernell vänner också inom en yngre generation. En av dem är teologie professorn Engelhardt, senare trogen vårdare av Kernell-minnet i Erlangen. En annan är skalden August von Platen, vars dagboksanteckningar⁵ har åtskilligt att berätta om vad Kernell för honom betytt som vägledare i svensk litteratur och som sensibel poetisk förtrogen. De sammanträffar i Schellings och Schuberts hem, besöker tillsammans Schellings föreläsningar och gör gemensamma utflykter till Nürnberg. Genom Kernell stimuleras hos v. Platen det intresse för svensk diktning, som väckts av Rückert, Atterboms kamrat från italiarensan. Kernell reciterar nu för honom sånger ur den ännu ofullbordade *Lycksalighetens ö* och anskaffar för hans räkning från Uppsala »mehrere der vorzüglichsten Erzeugnisse der jetzigen auflebenden schwedischen Poesie». Den nordiska orienteringen har f. ö. redan tidigare representanter i Erlangen, bland dem en baron v. Eggloffstein, för vars räkning v. Platen försöker sig på en översättning av romansen *Fritjofs frestelse* i *Fritjofs saga*. Från manuskriptet låter han Kernell lyssna till sin komedi *Der gläserne Pantoffel*. »Er war ganz entzückt davon», antecknar han, »und fiel mir um den Hals, so phlegmatisch er sonst ist. — — — Ein Schwede war es also, der mich zuerst anerkannte.»⁶

Med varmt deltagande följer v. Platen Kernells dödskamp, och genom honom och Engelhardt får anförvanterna och vännerna i hemlandet under rättelse om dess slut. Dagboken vittnar om hans saknad. Själv nämner Kernell i sina brev mer i förbigående v. Platens namn. Kanske bör detta tolkas som uttryck för en viss ambivalens i förhållandet mellan den »flegmatiska» främlingen från Norden och den lidelsefulle diktaren, som, »i beständig låga, brinner och bränner».⁷

För Kernell som för de andra samtida svenska resenärerna blir Italiafärden en oförglömlig upplevelse. Ännu på dödsbädden kretsar — berättar v. Platen — hans tankar och fantasi kring den. Men verklig trivsel har Italien inte kunnat skänka honom; trivseln har varit Tysklands gåva. Det tycks, skriver Beskow i sin recension av Resanteckningarna, »såsom vore Förf:s hjerta och tänkesätt för mycket Nordiska, för att rätt uppfatta allt det herrliga, Italien erbjuder; han synes mera i sitt element ju mera han nalkas Norden». Kernells personlighet framträder i Resanteckningarnas Italia-avsnitt mindre i de positiva värderingarna än i de negativa reaktionerna: den puritanskt-konservativa inställningen till italiensk livsstil, oron inför allt, som äger samband med »de Gamle Gudar» och som innebär åtminstone skymten av en frestelse. I Tysklands-skildringen har så gott som allt en personlig och positiv färg. Ett brev till Malla Silfverstolpe sammanfattar, vad Tyskland betytt för honom: »Öfverallt Universiteter, konstsamlingar, prägtiga städer, herrlig, omvexlande, rik natur, märkvärdiga menniskor — med ett ord *allt* hvad man kan önska sig.»

⁴ *Mem.*, 3, s. 61.

⁵ *Die Tagebücher des Grafen August von Platen*, 2, Stuttgart 1900.

⁶ v. Platen, *a. a.*, s. 587, 590, 594, 600 f.

⁷ Brev t. hemmet (*e.ä.*) 12.11.1823 (cit. efter *Res.*, s. 275 f.).

Tyskland är ensamt i sitt slag, Europas hjärta, det nya Grekland. »Lycklig», utropar han, »prisar jag mig, att också *jag* får smaka något av detta rika, i alla hänseenden rika lif.»⁸ Hemkänsla och det främmandes lockelse ingår i Kernells Tysklands-bild en intim förening, idyll och romantik, vardagstrevnad och intellektets äventyr. Tysklands-skildringen är en kärleksförklaring.

Kärleken blev besvarad. En av dem, som under Kernells sista tid stod honom nära, professor Engelhardt, berättar i brev till anförvanterna om den tillgivenhet, som överallt strömmat den unge svensken till mötes⁹, och själv gör han sommaren 1826 en pilgrimsfärd till de svenska minnesplatserna, Östgötabygden och Uppsala.¹ Den kult, som efter Kernells död ägnades honom i hemlandet, fick också i Tyskland sin helgedom och sin vallfartsort. Till den avlidnes minne stiftade vänkretsen i Erlangen — Schelling, Schubert, v. Platen, Engelhardt och några till — en förening, »der Ulrikskranz», som varje torsdagsafton hade sina sammankomster hos någon av medlemmarna och som kunde upptaga resande svenskar i sin gemenskap.² På gravkullen, som gömmer Kernells stoft, restes — slutar utgivaren av Reseanteckningarna sin efterskrift — en vit marmorsten med förgylld inskrift, vittnande om »huru han älskades äfwen i det aflägsna land, der han slutade sin vandring». De tyska vännernas sorg tolkades i en dikt av August von Platen, *Am Grabe Peter Ulrich Kernell's*.³ Genom den har Kernell fått sitt namn inskrivet i en av den tyska litteraturens märkligaste diktböcker. Dess första strof lyder:

Dem ein allzufrüh Ermatten
Todeslose zugewogen,
Freunde, lasst ihn uns bestatten,
Den wir, wenn auch fern erzogen,
Lieb, wie einen Bruder, hatten.

⁸ *Mem.*, 3, s. 250 (*Res.*, s. 261).

⁹ *Res.*, s. 285.

¹ *Mem.*, 4, s. 97 f.

² *Mem.*, 4, s. 98.

³ I enskild ägo finns v. Platens dikt i dennes personliga avskrift, *Am Grabe Peter Ulrich Kernell's* 2. April 1824 (tr. i *Res.*, s. 287 f., något avvikande från versionen i *Gedichte*, zweite, vermehrte Auflage, 1834).